

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Liudo Montvydo,

V kurso, taikomosios jurisprudencijos

Studijų šakos studento

Magistro darbas

***Locus standi* įgijimo pagrindai klimato kaitos bylose**

The grounds of acquiring *locus standi* in climate change cases

Vadovas: Asist. Dr. Donatas Murauskas

Recenzentas: Asist. Prof. Dr. Indrė Žvaigždiniene

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojami *locus standi* įgijimo pagrindai klimato kaitos bylose. Šio darbo tikslui pasiekti buvo pasirinkta nagrinėti Jungtinių Amerikos Valstijų, Europos Sąjungos ir Europos Tarybos teismų jurisdikcijas ir jose nagrinėjamas klimato kaitos bylas. Darbe aptariami teoriniai *locus standi* įgijimo pagrindai, nagrinėjamos konkrečios klimato kaitos bylos ir atliekama lyginamoji *locus standi* įgijimo pagrindų analizė pasirinktų jurisdikcijų teismuose.

Pagrindiniai žodžiai: klimato kaita, *locus standi*, žala, šiltnamio dujų emisijos, emisijų mažinimas

This thesis focuses on the grounds of acquiring *locus standi* in climate change cases. Three legal jurisdictions were analysed, namely the courts of the United States, the European Union and the Council of Europe. The author discusses theoretical grounds for acquiring *locus standi*, examines specific climate change cases and conducts a comparative analysis of the grounds for acquiring *locus standi* in selected courts.

Keywords: climate change, *locus standi*, damage, greenhouse gas emissions, emission reduction

TURINYS

IŽANGA.....	5
1. PIRMA DALIS. <i>Locus standi</i> instituto prigimtis ir įgijimo pagrindai JAV, Europos Sąjungos ir Europos Tarybos teismuose.....	8
1.1. Klimato kaita ir teisė.....	8
1.2. <i>Locus standi</i> samprata ir ryšys su <i>actio popularis</i>	9
1.3. Asmens intereso problematika klimato kaitos bylose.....	10
1.4. <i>Actio popularis</i> instituto problematika.....	12
1.5. <i>Locus standi</i> įgijimo sąlygos klimato kaitos bylose JAV teismuose.....	13
1.5.1. Atsakovas pažeidė teisinę pareigą, kurią turi ieškovui.....	14
1.5.2. Ieškovas faktiškai patyrė žalą.....	14
1.5.3. Priežastinis ryšys tarp atsakovo veikslių ir ieškovo patirtos žalos.....	16
1.5.4. Teismo sprendimu žala gali būti atlyginta.....	16
1.6. <i>Locus standi</i> įgijimo sąlygos Europos Sąjungos Teisingumo Teisme.....	17
1.6.1. Teisės aktai, kurie gali būti peržiūrimi teismo.....	18
1.6.2. Privataus asmens teisė ginčyti ES teisės aktą.....	18
1.6.3. Individualaus ir bendro (visuotino) pobūdžio teisės aktai.....	20
1.7. <i>Locus standi</i> įgijimo sąlygos Europos Žmogaus Teisių Teisme.....	21
1.7.1. <i>Ratione personae</i>	22
1.7.2. <i>Ratione materiae</i>	25
2. ANTRA DALIS. <i>Locus standi</i> įgijimo pagrindų išraiška konkrečiose klimato kaitos bylose.....	26
2.1. <i>Locus standi</i> problematika klimato kaitos bylose JAV.....	26
<i>Massachusetts v. Environmental Protection Agency</i>	26
<i>Washington Environmental Council v. Bellon</i>	29
<i>Julianna v. United States</i>	31
2.2. <i>Locus standi</i> problematika klimato kaitos bylose Europos Sąjungos teismuose.....	34
<i>Carvalho and others v. European Parliament and the Council</i>	34
2.3. <i>Locus standi</i> problematika klimato kaitos bylose EŽTT.....	36
<i>Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others</i>	36

3. TREČIA DALIS. Lyginamoji Europos Žmogaus Teisių Teismo, JAV ir Europos Sąjungos teismuose vyraujančių <i>locus standi</i> pagrindų analizė.....	39
3.1. <i>Locus standi</i> įgijimo pagrindų klimato kaitos bylose lyginamoji analizė.....	39
IŠVADOS.....	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	44
SANTRAUKA(lietuvių kalba).....	47
SUMMARY (anglų kalba).....	47

IŽANGA

Klimato kaita yra vienas didžiausių ateinančio šimtmečio žmonijos iššūkių. Visų mokslų atstovai - tiek gamtos, tiek socialinių ir humanitarinių - ieško būdų kaip išvengti klimato katastrofos. Šiuo darbu nėra siekiama parodyti, kaip galima būtų įrodyti klimato kaitą teisme pasitelkiant gamtos mokslų tyrimus. Europos Sąjunga, įsipareigodama mažinti CO₂ emisijas pagal Paryžiaus susitarimą, pripažįsta klimato kaitos problemą, taigi teisme klimato kaitos įrodyti nereikia. Nacionaliniuose ir tarptautiniuose teismuose kyla daugybė klausimų dėl to, kiek konkrečiais atvejais klimato kaita lėmė tam tikrą žalos atsiradimą, todėl klimato kaitos bylas keliantys asmenys ir jas nagrinėjantys teismai susiduria su teisinio suinteresuotumo problemomis.

Teisės teorijoje tokia problema yra susijusi su *locus standi* institutu, įvairiuose teismuose šis institutas pasireiškia skirtingai, bet jo esmė yra tapati visur – užkirsti asmeninio intereso neturintiems asmenims kelią kreiptis į teismą, nes kitu atveju teismai būtų perkrauti bylomis, kuriose tarp ieškovų ir atsakovų nėra jokio teisinio ryšio. *Locus standi* įgijimo pagrindų nebuvimas taip pat reikštų beveik neribotą teismų galią, *inter alia*, valdžių padalijimo principo pažeidimą.

Šiame darbe analizuojamos bylos, kurių pagrindinis objektas yra klimato kaita. Tai apima bylas, kuriose ginčijami pernelyg mažai ambicingi įsipareigojimai mažinti šiltnamio dujų emisijas, pavyzdžiui, Europos Sąjungos Bendrojo Teismo (toliau – ESBT) byla *Carvalho and Others v Parliament and Council*. Kadangi klimato kaitos padariniai ateityje tik intensyvės ir tokių bylų tik daugės, svarbu tirti, kokiais pagrindais klimato bylose asmenys įgauna teisę kreiptis į teismą – vien savaime klimato kaita, kaip antropogeninis reiškinys, nėra pagrindas kreiptis į teismą. Tačiau yra tam tikros teisinės sąlygos (*locus standi* įgijimo pagrindai), kurias patenkinus, asmuo arba jų grupė tokią teisę turi. Šiuo darbu bus siekiama iširti, kokie yra *locus standi* įgijimo pagrindai ir jų reikšmė klimato kaitos bylose.

Darbo tikslas – įvertinti galimybę asmenims įgyti *locus standi* klimato kaitos bylose pasirinktų jurisdikcijų teismuose.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie **darbo uždaviniai**:

- 1) Išanalizuoti *locus standi* instituto prigimtį ir įgijimo pagrindus JAV, Europos Sąjungos ir Europos Tarybos teismuose.
- 2) Parodyti, kaip *locus standi* įgijimo pagrindai pasireiškia konkrečiose klimato kaitos bylose.

3) Palyginti *locus standi* įgijimo pagrindų skirtingos jurisdikcijos teismuose ypatumus.

Šio darbo objektas – *locus standi* kategorijos taikymas klimato kaitos bylose. Šiuo darbu nebus siekiama atskleisti kaip teismai vertina kas yra klimato kaita, taip pat kaip bandoma nuginčyti žmogaus sukeltos klimato kaitos egzistavimą teisme. Darbe nebuvo analizuojamas Lietuvos kontekstas, nes Lietuvos teismuose ši problema kol kas nėra nagrinėjama. Taip pat, tarptautinių teismų praktika gali suteikti įžvalgų kaip Lietuvos teismai spęstų panašias bylas, jeigu tokios kiltų.

Pagrindinė darbo tezė: *Locus standi* įgijimo pagrindai yra skirtingai interpretuojami įvairiuose teismuose, todėl ieškiniai dėl klimato kaitos sukeltos žalos atlyginimo turi radikaliai skirtingas galimybes būti priimti nagrinėti teisme priklausomai nuo to, kokioje teismų jurisdikcijoje toks ieškinys paduodamas.

Tyrimo metodai. Tyrimui reikalinga informacija buvo renkama iš teisės doktrinos ir teismų praktikos, kurioje analizuojami *locus standi* įgijimo pagrindų klausimai klimato kaitos ir aplinkosaugos srityse. Buvo sisteminama doktrinoje išdėstyta medžiaga ir atskleidžiami teoriniai *locus standi* instituto pagrindai tiriamose jurisdikcijose. Bylos buvo pasirinktos pagal tai, kokia apimtimi klimato kaitos bylose yra nagrinėjama *locus standi* instituto problematika, taip pat pagal šių bylų svarbą teismų praktikoje. Pagal šiuos kriterijus buvo atrinktos pačios svarbiausios bylos, kurios geriausiai atspindi *locus standi* įgijimo pagrindus klimato kaitos bylose. Bylos buvo lyginamos pagal pasirinktus kriterijus, nustatytus paskutinėje darbo dalyje.

Šis darbas originalus tuo, kad Lietuvoje nėra mokslinių publikacijų nagrinėjama tema ir šiuo darbu siekiama iširti, kokias sąlygas reikia patenkinti, kad teisminiame ginče galėtų būti keliami klausimai dėl klimato kaitos sukeltos žalos. Ši tema, dėl klimato kaitos bylų naujumo, yra mažai nagrinėta ir užsienyje. Užsienio publikacijose nagrinėjami klausimai susiję su tuo, kad klimato kaitos bylų kėlimas teismuose gali pasitarnauti kaip klimato kaitos mažinimo arba klimato adaptavimo priemonė¹ (ne itin aktualu nagrinėjama tema), yra daug mokslinių darbų, susijusių su klimato kaitos siejimu su žmogaus teisių pažeidimais², nes dauguma bylų, kuriose klimato kaita naudojama kaip argumentas, vienaip

---

¹ Apie tai išsamiai rašo Jacqueline Peel ir Hari M. Osofsky knygoje, pavadinimu „*Climate Change Litigation: Regulatory Pathways to Cleaner Energy*“ (2015, Cambridge University Press).

² Žmogaus teisių ir klimato kaitos tema yra paskelbtas ne vienas straipsnis Tarptautinės teisės Europos žurnale (*European Journal of International Law*): pabėgėlių prieglobsčio suteikimo dėl klimato kaitos padarinių klausimą nagrinėja J. H. Sendut, *Climate Change as a Trigger of Non-Refoulement Obligations Under International Human Rights Law* (EJIL, 2020), taip pat apie Olandijos Aukščiausiojo Teismo sprendimą *Urgenda* byloje rašo Burgers, L., Nollkaemper, A., *A New Classic in Climate Change Litigation: The Dutch Supreme Court Decision in the Urgenda Case* (EJIL, 2020) ir kt.

ar kitaip yra siejamos su žmogaus teisėmis. Tačiau šiuo darbu bus siekiama iširti, kokiais pagrindais asmenys įgyja *locus standi* kreiptis dėl klimato kaitos sukeltos žalos į teismą. Taip pat žmogaus teisių problema kyla bylos nagrinėjimo iš esmės metu, o *locus standi* įgijimo pagrindus teismas vertina prieš bylos nagrinėjimą iš esmės, tai yra, kai svarsto ar ieškovas patenkina tam tikras sąlygas, kurios yra būtinos pareikšti ieškinį, todėl tai yra dvi skirtingos problematikos.

Pagrindiniai literatūros šaltiniai yra Christopher D. Stone knyga „*Should Trees Have Standing? Law, Morality And The Environment*“ (2010, *Oxford University Press*) ir Niran Somasundaram 2015 metų straipsnis „*State Court Solutions: Finding Standing for Private Climate Change Plaintiffs in the Wake of Washington Environmental Council v. Belon*“, kuriais remiantis analizuojami *locus standi* įgijimo pagrindai Jungtinių Valstijų teismuose.

1. *Locus standi* instituto prigimtis ir įgijimo pagrindai JAV, Europos Sąjungos ir Europos Tarybos teismuose

1.1. Klimato kaita ir teisė

Darbe buvo pasirinkta nagrinėti tarptautinių teismų praktiką klimato kaitos klausimais, tačiau klimato kaita yra įvairialypė problema, kurios sprendimas yra ne tik teismų reikalas – ji sprendžiama ir nacionalinės teisėkūros lygmeniu ir tarptautinių sutarčių pagrindu. Klimato kaitos bylų tendencijas nagrinėjančių mokslininkų teigimu, teismų vaidmuo sprendžiant šią problemą yra svarbus dėl trijų priežasčių – 1) tarptautiniai susitarimai neduoda apčiuopiamų rezultatų, 2) klimato kaita apima visus valdžios lygmenis, įvairias agentūras, viešuosius ir privačius asmenis, todėl teismas veikia kaip šiuos skirtingus elementus vienijantis veiksnys ir suteikia individams progą prisidėti prie problemos sprendimo, nes jų poveikis nacionalinei ar tarptautinei teisėkūrai yra labai menkas, 3) klimato kaitos problemos sprendimas teismuose gali lemti laipsniškus pokyčius, nes iš esmės kiekvienas individas prisideda prie klimato kaitos proceso, todėl daugybė teismų sprendimų mažinti emisijas lokaliu lygmeniu gali turėti globalią įtaką (Osofsky, Peel, 2015, p. 10). Nors šio darbo objektu nėra lokalūs, mažo poveikio teismų sprendimai, šios trys priežastys tik sustiprina poziciją, kad teismai yra tinkama terpė imtis klimato aktyvizmo ir svarbu analizuoti kokiais pagrindais asmenys turi teisę kreiptis į teismą dėl klimato kaitos sukeltos žalos.

Klimato kaitos bylose nagrinėjami klausimai yra įvairūs: susiję su žmogaus teisėmis, teise gauti informaciją, bioįvairovės apsauga, šiltnamio dujų emisijų mažinimu, klimato adaptavimo priemonėmis ir kt. Šie skundai yra individualaus pobūdžio, kuriuos reiškia privatūs asmenys dėl valstybių ar jų institucijų veikimo arba neveikimo, ieškiniai dėl privačių asmenų veiksmų pasitaiko rečiau³. Dažniausiai klimato bylose yra ginčijamas tam tikras nacionalinis arba institucinis teisinis reguliavimas, kuris, ieškovų teigimu, skatina klimato kaitos procesą. Šiuose ginčiuose yra svarbu nustatyti ar asmuo apskritai turi interesą byloje ir iš to kylančią teisę pareikšti ieškinį, kitu atveju būtų suteikiama galimybė bet kokiems asmenims ginčyti reguliavimą, kas galėtų paralyžiuoti valstybės ir jos institucijų veiklą. Kadangi klimato ieškiniai yra reiškiami individualaus skundo pagrindu, šiame darbe buvo pasirinkta analizuoti, kokiais atvejais privatūs asmenys įgyja *locus standi* kreiptis į teismą dėl klimato kaitos sukeltos žalos.

---

³ Klimato kaitos bylas visame pasaulyje seka Kolumbijos universiteto Sabin centras, kurio nuolat pildoma duomenų bazė pateikia tikslią ir aktualią informaciją. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://climatecasechart.com/> žiūrėta: 2021 02 20.

Asmuo, kuris mano, kad jo teisės yra pažeistos turi galimybę ginti jas teisme. Šią teisę įgyvendinti reikia tam tikrų sąlygų – asmuo turi teismui parodyti, kad jis turi pakankamą teisinį interesą, kad jo byla būtų nagrinėjama teisme. Kitaip tariant, turiu parodyti, jog ginčas yra susijęs su manimi, kad būtent mano teisės ir teisėti interesai bus pažeisti, jeigu teismas nesiims nagrinėti bylos. Yra tam tikrų išimčių, kai prokuroras gina viešąjį interesą arba asmenų atstovai pagal įstatymą kreipiasi į teismą, tačiau ir šiais atvejais asmenys veikia pagal įstatymą ir yra jo varžomi, bet kokiu atveju, išimtyms nėra šio darbo objektas ir jos nebus nagrinėjamos.

Teisės teorijoje šis teisinis suinteresuotumas yra vadinamas asmens *locus standi*. Tai yra teisės kreiptis į teismą teisinis pagrindas. Šioje dalyje bus nagrinėjami teoriniai *locus standi* arba ieškovams keliami teisinio suinteresuotumo reikalavimai klimato kaitos bylose įvairių teismų jurisdikcijose – Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), Europos Tarybos (t. y. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT)) ir Europos Sąjungos teismuose. Šios darbo dalies tikslas atskleisti, kokie yra teoriniai reikalavimai klimato kaitos bylose ieškovams peržengti teismo salės durų slenkstį, o antroje dėsnymo dalyje bus analizuojama, kaip pasireiškia šie reikalavimai konkrečiose klimato kaitos bylose. Reikia pažymėti, kad *locus standi* reikalavimai dažnai kyla ne tiesiogiai iš teisės aktų, o iš teismų praktikos, todėl net ir pirmoje dalyje bus tam tikra dalimi aptariami teismų sprendimai (tai labiausiai būdinga JAV teisės sistemoje).

1.2. *Locus standi* samprata ir ryšys su *actio popularis*⁴

Teisės moksle *Locus standi* plačiausia prasme reiškia teisę pateikti ieškinį (skundą) arba būti išgirstam (Murauskas, 2015, p. 140). Teisės kreiptis į teismą ribojimų nustatymas, kitaip tariant, apribojimai dėl tam tikrų subjektų, kurie turi teisę kreiptis į teismą, yra skirti užkirsti kelią nepagrįstoms byloms ir sumažinti galimybes asmenims piktnaudžiauti teise kreiptis į teismą (Murauskas, 2015, p. 140). *Locus standi* įgijimo pagrindų nustatymas taip pat sumažina bylų krūvį, taip siekiama užtikrinti teisingumo įgyvendinimą ir kokybišką teisminį nagrinėjimą.

Locus standi problema yra labiausiai aktuali viešojoje teisėje, kai privatūs asmenys ginčija įstatymus ar jų nuostatas arba valstybinių institucijų administracinius aktus (Thio, 1971, p. 1). Taip pat *locus standi* problematika yra glaudžiai susijusi su valdžių padalijimo principu ir teismų valdžios vaidmeniu valstybės valdymo sistemoje, priklausomai nuo to, ar teismų

---

⁴ Šio darbo prasme *actio popularis* bus suprantamas pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo koncepciją: *actio popularis* yra bet kokios bendruomenės nario teisė pareikšti ieškinį viešojo intereso labui (Ahmadov, 2017, p. 3).

pareiga yra riboti įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžias viešojo intereso labui ar užtikrinti privačių individų apsaugą, apsaugojant juos nuo neteisėto jų teisių pažeidimo, priklauso ir *locus standi* instituto svarba teisės sistemoje (Thio, 1971, p. 2).

Pirmuoju atveju laikoma, kad teismas galutinai sprendžia kas yra teisėta, o kas ne, todėl kiekvienas asmuo turi teisę ginti viešąjį interesą teisme ir pareikšti *actio popularis*, kuris kildinamas dar iš romėnų teisės. Antruoju atveju, asmuo gali ginčyti teisės aktus tik tada, jeigu jie pažeidžia jo individualias teises (Thio, 1971, p. 2). Visos kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse, kurių teisės sistemos pagrindą sudaro konstitucija yra antrojo tipo sistemos (Thio, 1971, p. 2). Tokiose teisės sistemose *locus standi* instituto esmė yra iš esmės riboti asmens teisę pareikšti *actio popularis*, todėl visuose dabartiniuose tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teismuose yra ribojama asmenų teisė kreiptis į teismą. Pirmojo tipo sistemos suteikia teismams didžiules galias, *inter alia*, įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžių sąskaita – jeigu teismas priims nagrinėti jokio teisinio intereso neturinčio asmens *actio popularis*, kuriuo siekiama nuginčyti įstatymą ar valstybės institucijos reguliavimą, tai daugumos teisė valdyti šalį per demokratiškai išrinktus atstovus bus akivaizdžiai apribota.

Galbūt šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse klimato kaitos ir jos sukeltų neigiamų padarinių asmenims ir jų turtui problemos sprendimas išvis neturi vietos teismuose. Gal klimato kaitos problemą iš tikrųjų geriau palikti spręsti įstatymų leidėjui, vykdomajai valdžiai ir specialių žinių turinčioms administracinėms valstybės institucijoms, o susirūpinusių piliečių ieškiniai tik stabdo šios problemos sprendimą ir sukuria nepagrįstą įtampą tarp valstybės valdymo institutų. Tokios bylos sulaukia didelio visuomenės dėmesio ir pakiša valdžios institucijų veiksmus po padidinamuoju stiklu, tad, nors klimato bylos teismuose milžiniškos sėkmės nesulaukia, socialiniai tokių bylų padariniai gali padidinti visuomenės lūkesčius klimato kaitos klausimais. Taip pat šiose bylose teismui tenka rimtai įvertinti mokslinius įrodymus, todėl didėja ir visuomenės mokslinis išprusimas, dėl to gali mažėti įvairių konspiracijos teorijų dėl žmogaus sukeltos klimato kaitos.

1.3. Asmens interesas klimato kaitos byloje

Sudėtinga situacija intereso klausimais klimato kaitos byloje susiklosto dėl to, kad viešojoje teisėje identifikuoti asmens interesą nėra taip paprasta kaip privačioje (Thio, 1971, p. 2), ypač tais atvejais, kai ginčijamas aktas yra bendro pobūdžio teisės aktas, skirtas neapibrėžtai grupei asmenų, todėl pavienio asmens interesas tampa itin abstraktus, nes toks aktas paveikia labai didelį skaičių asmenų. Klimato kaitos byloje privatūs asmenys

dažniausiai ginčija tokius bendro pobūdžio teisės aktus, kuriais valstybės arba jų institucijos prisiima tam tikrus su klimato kaitos mažinimu susijusius įsipareigojimus. Šie aktai dažnai paveikia labai didelį skaičių asmenų, todėl ieškovams tampa sunku parodyti, kaip jie yra asmeniškai suinteresuoti ginčijamu aktu. Dėl to yra kritikuojami Europos Sąjungos teismai, kuriuose susiklostė tokia situacija, kad kuo didesnis žmonių skaičius, kurį paveikia teisės aktas, tai tuo mažiau galimybių ginčyti tokį aktą teisme. Teisės aktai, skirti spręsti klimato kaitos problemą yra visuotiniai, taikomi labai dideliame skaičiui asmenų, taigi kaip asmeniui parodyti asmeninį interesą tokio pobūdžio byloje?

Jeigu laikome, kad suinteresuotumo reguliavimo būdai yra skirstomi į dvi kryptis: 1) jurisdikcijos, kuriose šis klausimas sprendžiamas pateikiant universalią suinteresuotumo byloje formulę ir teisę kreiptis į teismą ribojant per kitus formalius procesinius institutus (Nyderlandai) ir 2) jurisdikcijos, kuriose suinteresuotumas siejamas su konkrečiu materialiu interesu (JAV) (Murauskas, 2015, p. 144), tai reikia pripažinti, kad pirmoji jurisdikcija yra daug palankesnė kelti klimato kaitos byloms, nes JAV tokios bylos stringa *locus standi* instituto apkasuose, kai Nyderlanduose neseniai buvo laimėta garsioji *Urgenda* byla⁵. Kolektyvinio intereso pripažinimas šioje byloje iš esmės reiškia, kad Olandijos Aukščiausiasis Teismas pripažino ieškovų *actio popularis* būtent klimato kaitos klausimu.

Pelno nesiekianti *Urgenda* organizacija, kurios tikslas padėti įgyvendinti su aplinkosauga susijusius tarptautinius susitarimus, taip pat turi interesą užtikrinti, kad Nyderlandai prisiimtų griežtesnius įsipareigojimus klimato kaitos klausimais, tačiau šioje byloje Nyderlandų piliečių ir *Urgenda* interesai buvo sutapatinti. Šitaip išsprendžiama esminė suinteresuotumo problema, kankinanti su klimatu susijusias bylas įvairiose jurisdikcijose – jeigu pripažįstama, kad kiekvienas asmuo bus paveiktas klimato kaitos proceso ir visa bendruomenė turi interesą suvaldyti klimato kaitą, tai bet kuris jos narys tampa suinteresuotas ir turi teisę kreiptis į teismą bendruomenės vardu. Tačiau kai kuriuose teismuose yra specifiniai teisės kreiptis į teismą ribojimai (arba skirtingi *locus standi* įgijimo pagrindai), kurie užkerta kelią reikšmingam klimato aktyvizmui teisme. Šioje dalyje galima daryti išvadą, kad, su tam tikromis išimtimis, *locus standi* reikalavimai riboja

---

⁵ *Urgenda Foundation v. The Netherlands*. Labai svarbi byla kovoje su klimato kaita. Ieškovai teigė, kad Olandija, turėdama per mažai ambicingus tikslus mažinti šiltnamio dujų emisijas, pažeidžia jų Konvencijos garantuojamas teises. Olandijos Aukščiausiasis Teismas nusprendė ieškovų naudai ir įpareigojo Olandijos valdžią sukurti veiksmų planą, kuriuo valdžia sumažintų emisijas ir taip atlygintų ieškovo žalą. *Locus standi* aspektu ši byla svarbi tuo, kad Olandijos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad *Urgenda* turėjo teisę pateikti kolektyvinį ieškinį, nes visų Olandijos piliečių interesai, klimato kaitos aspektu, yra pakankamai identiški, todėl kolektyvinis ieškinys yra efektyviausia gynybos priemonė. Prieiga per internetą: <https://www.ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/> [žiūrėta 2021 m. sausio 23 d.].

klimato kaitos bylų kėlimą, nes jos yra reiškiamos *actio popularis* pagrindu, kuris moderniose demokratinėse valstybėse yra pripažįstamas labai ribotai.

1.4. *Actio popularis* instituto problematika

JAV teismai nustatė itin griežtus reikalavimus įgyti *locus standi* klimato kaitos arba aplinkos apsaugos bylose. Kongresas suteikė teisę asmenims pareikšti pilietinį ieškinį (*citizen suit*), ši teisė skirta tam, kad piliečiai galėtų skųsti bet kokį reguliuojamą subjektą, kuris pažeidžia teisės reikalavimus arba bet kokią reguliacinę instituciją, kuri nevykdo jai paskirtų įgaliojimų, taip buvo siekiama skatinti arba net įbauginti institucijas laikytis teisinio reguliavimo ir joms prisiimti daugiau atsakomybės (Somasundaram, 2015, p. 494). Kontinentinės teisės tradicijos šalyse šis ieškinys yra vadinamas *actio popularis*. Kad bet koks teisinio intereso neturintis asmuo negalėtų kreiptis į teismą ir nepaskandintų jo bylose, reikėjo sukurti tam tikrus apribojimus. Taip ir atsirado *locus standi* apribojimai (Murombo, 2010, p. 167), kurie, žinoma, taip pat yra taikomi pilietiniams ieškiniams. Daugelis klimato kaitos bylų JAV yra pareiškiamos pilietinio ieškinio pagrindu, ši teisė įtvirtinta Švaraus Oro Įstatyme, kuriame bet kokiems asmenims suteikiama teisė ginčyti institucijos ar agentūros veiksmus, kurie, pagal šį įstatymą, nėra diskretiški (Somasundaram, 2015, p. 495).

Remiantis klimato kaitos bylomis JAV, galima teigti, kad privatūs asmenys vargu ar patenkins *locus standi* sąlygas ir peržengs federalinių teismų slenkstį⁶, o apie jų siekiamą teisingumo įgyvendinimą nėra ką ir kalbėti. Taigi, asmenys, siekiantys žalos atlyginimo dėl klimato sukeltos žalos pareikšdami pilietinį ieškinį JAV neturi pagrindo tikėtis sėkmės. Panaši situacija dėl teisės pareikšti *actio popularis* yra Europos Sąjungos teismuose. Apskritai mokslininkai nesutaria ar toks institutas kaip *actio popularis* egzistuoja ESTT (Ahmadov, 2017, p. 178). Viena teorijų teigia, kad tiesioginio ir konkretaus suinteresuotumo reikalavimai yra sukurti tam, kad asmenys neturėtų teisės pareikšti *actio popularis* (Ahmadov, 2017, p. 178). Bylos, susijusios su klimato kaita iš esmės yra reiškiamos šiuo pagrindu, o kadangi konkretaus suinteresuotumo reikalavimas yra itin griežtas, nenuostabu, kad klimato kaita suinteresuoti ieškovai Europos Sąjungos teismuose atlieka Sizifo darbą.

Paradoksali situacija *actio popularis* atžvilgiu yra EŽTT. Šis teismas nepripažįsta asmenims teisės pareikšti *actio popularis*. Jeigu laikomės Tarptautinio Teisingumo Teismo

---

⁶ Darbe nagrinėti *locus standi* įgijimo pagrindai yra taikomi JAV federaliniuose teismuose, o ne pirmos instancijos apygardos teismuose, kur reikalavimai nėra tokie griežti, tačiau šiame darbe buvo pasirinkta jų nenagrinėti, nes tokia analizė būtų pernelyg didelė ir tam reikėtų skirti atskirą darbą.

actio popularis apibrėžimo, kuris suponuoja bet kokio bendruomenės nario teisę pareikšti ieškinį viešojo intereso labui, reikėtų sutikti, kad dauguma klimato kaitos bylų yra reiškiamos viešojo intereso labui, nes tokiose bylose dažniausiai reikalaujama labai reikšmingų ir daug kainuojančių pokyčių klimato politikoje. Taip pat klimatas paveikia visus pasaulio žmones, todėl bet koks sėkmingas bandymas teisme paveikti klimato politiką neišvengiamai turėtų gana rimtų pasekmių visiems žmonėms, o ne tik ieškovui. Dėl šių priežasčių galima teigti, kad *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* byla turi *actio popularis* požymių. Todėl ironiška, kad teismas, kuris formaliai nepripažįsta ieškinių viešojo intereso labui, galbūt tokį priims (bent jau tikimybė yra didesnė nei kituose teismuose⁷), kai kiti teismai, kurie formaliai sukuria galimybę pareikšti tokius ieškinius, visus atmeta.

1.5. *Locus standi* įgijimo sąlygos klimato kaitos bylose JAV teismuose

Apie teisinius pagrindus, reikalingus norint kreiptis į teismą JAV plačiai rašo Christopher D. Stone knygoje „Should Trees Have Standing? Law, Morality And The Environment“. JAV Konstitucija šių pagrindų *expressis verbis* nenustato, tik jos trečiasis straipsnis nurodo, kad federaliniai teismai yra ribojami „bylomis“ ir „ginčiais“ („cases“ ir „controversies“), tačiau šių sąvokų turinys nėra išplėtojamas, taigi darbas nustatyti, kokie yra reikalavimai asmeniui kreiptis į teismą, buvo paliktas teismams ir valstijų teisės kodeksams. Taigi, JAV nėra bendrų reikalavimų visoms valstijoms *locus standi* klausimais, kurie kiltų iš pozityviosios teisės (Stone, 2010, p. 35). Toks federalinių teismų galios ribojimas turėjo konkrečią priežastį – kad teismai nešvaistytų laiko bandydami spręsti klausimus, į kuriuos atsakyti turėtų parlamentinė arba vykdomoji valdžia (Somasundaram, 2015, p. 497). *Locus standi* reikalavimus teismuose tinkamai apibendrina JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas Antonin Scalia, jo manymu yra kelios sąlygos, kurias turi atitikti ieškovo keliamas reikalavimas: 1) atsakovas pažeidė teisinę pareigą, kurią turi ieškovui, 2) ieškovas faktiškai patyrė žalą, tai yra teisiškai pripažįstama žala, kuri yra a) konkreti ir individualizuota, b) reali ir neišvengiama, o ne spėjama ar hipotetinė, 3) egzistuoja priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir ieškovo patirtos žalos, 4) patirta žala

---

⁷ Vien tai, kad teismo komunikacijoje šalims teismas reikalavo pakomentuoti ne tik galimus Konvencijos 2,8 Ir 14 straipsnių pažeidimus, kaip teigia ieškovai, bet *ex officio* papildomai iškėlė klausimą dėl 3 straipsnio pažeidimo, kuris draudžia kankinimus reiškia, kad teismas rimtai žiūri į keliamus klausimus: Heri, Corina (2020 12 22) *The ECtHR's Pending Climate Change Case: What's III-Treatment Got To Do With It?* European Journal of International Law. Prieiga per internetą: <https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-pending-climate-change-case-whats-ill-treatment-got-to-do-with-it/> [žiūrėta 2021m. balandžio 05 d.]. Teismo komunikacijos prieiga per internetą: https://climate-laws.org/geographies/international/litigation_cases/youth-for-climate-justice-v-austria-et-al [žiūrėta 2021 m. balandžio 05 d.].

gali būti realiai atlyginta, tai yra, galimybė, kad ji gali būti atlyginta palankiu ieškovui sprendimu yra labiau tikėtina, nei netikėtina (Stone, 2010, 36).

1.5.1. Atsakovas pažeidė teisinę pareigą, kurią turi ieškovui

A. Scalia neišskiria pirmojo reikalavimo, kaip nurodo Christopher D. Stone, nes iš esmės tai nėra viena iš ieškovo *locus standi* sąlygų, o asmens turima materialinė teisė ir atitinkamai atsakovo pareiga tos teisės nepažeisti, kitaip tariant, tai yra reikalavimo pagrindas. Aplinkybė ar ieškovo reikalavimas yra toje interesų zonoje, kurią tam tikra teisės norma yra skirta apsaugoti ir ar atsakovas yra tokioje padėtyje, kurioje jis turi tam tikrą pareigą ieškovui yra tarpusavyje susijusios, ypač aplinkos apsaugos srityje. Asmuo negali iškelti bylos vien dėl to, kad tam tikra agentūra savo veiksmais ar neveikimu sukėlė žalą, jis turi parodyti, kad pagal įstatymą ta agentūra turėjo pareigą atlikti tam tikrus veiksmus, pavyzdžiui, paruošti poveikio aplinkai vertinimą ar konsultuotis su kitomis agentūromis. Dėl šios priežasties, *Massachusetts v. EPA* byloje buvo svarbu nustatyti ar Aplinkos apsaugos agentūra (EPA), kurios viena funkcijų yra kontroliuoti oro taršą, taip pat turi pareigą kontroliuoti šiltnamio dujų emisijas, tai yra, ar kongresas, sukurdamas tam tikrą įstatymą ir jame apibrėždamas kas yra oro tarša turėjo ketinimą įpareigoti šią agentūrą taip pat kontroliuoti ir šiltnamio dujų emisijas (Stone, 2010, 37). Taigi, šią pirmąją sąlygą asmeniui kreiptis į teismą sudaro du elementai: a) asmuo turi parodyti, kad pagal įstatymą atsakovas turi pareigą atlikti tam tikrus veiksmus ir jų nepadarė, b) asmuo turi būti interesų zonoje, kurią tam tikra teisės norma sukurta apsaugoti. Antrasis elementas yra panašus į civilinės atsakomybės ribos nustatymą (Stone, 2010, 37). Jeigu netinkamai pastatytas namas sugriūna ir jo nuolaužos sugadina kaimyno automobilį, kaimynas gali pareikšti reikalavimą teisme dėl žalos atlyginimo, nes statinio savininkas turėjo pasirūpinti, kad namas būtų pastatytas tinkamai ir nesugriūtų. Kita vertus, jeigu tuo metu toliau ejęs praeivis pamatė visą šį reginį ir tai jį sutrikdė psichologiškai, jis negali kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, nes patirta žala yra per daug nutolusi nuo įvykio, kitaip tariant, jo interesų zona nepatenka į teisės normą, skirtą apsaugoti asmenis nuo nekokybiškai pastatytų statinių.

1.5.2. Ieškovas faktiškai patyrė žalą

Antrasis reikalavimas – ieškovas turi faktiškai patirti žalą, kuri yra teisiškai pripažįstama, kad teismas sutiktų, kad iš tikrųjų asmens patirtas praradimas yra žala. Kai kurie praradimai gali būti *de minimis* – per daug nereikšmingi, kad būtų pripažinti žala. Patirta žala turi būti konkreti ir individualizuota, taip pat reali ir neišvengiama. Šis reikalavimas nėra būdingas tik aplinkos apsaugos ginčiuose, vieno asmens reikalavimas panaikinti Centrinės Žvalgybos

Tarnybos biudžeto slaptumą buvo atmestas dėl to, kad jis neparodė, kaip jo reikalavimas yra individualizuotas, nes šio biudžeto slaptumas yra būdingas visiems piliečiams, ne tik jam (Stone, 2010, p. 39).

Konkretumas pasireiškia tuo, kad ieškovas turi pareigą parodyti, kaip tiksliai pasireiškia jo patiriama žala. Pagal A. Scalia, tais atvejais, kai pats asmuo yra valdžios institucijos veiksmo objektas, retai kyla abejonių, kad ginčijamas valdžios veikimas arba neveikimas sukėlė jam žalą ir teismo sprendimu ta žala gali būti pašalinta arba atitaisyta, tačiau problema kyla tada, kai asmuo ginčija valdžios institucijos veiksmus, kurių objektas yra ne jisai pats (Stone, 2010, p. 39). Šiais atvejais ieškovui iškeliami daug didesnė kartelė, kad teismas pripažintų, jog yra patirta žala. Jeigu anglimi kūrenama jėgainė skundžia valstybinės agentūros sprendimą atmesti prašymą suteikti licenciją vykdyti šią veiklą, galima žala yra aiški ir konkreti, o jeigu kaimynas, kuris gali būti paveiktas tokiu sprendimu kreipiasi į teismą, tai parodyti, kad galimai jis patirs žalą, yra sunkiau. Bendra taisyklė, kad kuo daugiau paveiktas interesas yra nutolęs nuo reguliavimo objekto, tuo žalos konkretumo reikalavimas yra griežtesnis (Stone, 2010, p. 39).

Konkretumo reikalavimui iliustruoti, galima sukurti hipotetinį atvejį. Įsivaizduokime, kad gyvename Kalifornijos pakrantėje ir prie mūsų gyvenamosios vietos pradedama statyti anglimi varoma jėgainė. Kadangi esame klimato kaita susirūpinę piliečiai, kreipiamės į teismą, kad nebūtų suteiktas leidimas statyti tokio klimatai teršiančio ir akį režiančio pastato, neišvengiamai teismas mūsų paklaus, kaip pasireiškia mūsų patiriamos žalos konkretumas. Konkretumui parodyti neužtenka pasakyti, kad toks statinys yra nemalonus akiai. Geriau teigti, kad Kalifornijos valstija, geografiškai esanti prie vandenyno kranto, bus viena rimčiausiai klimato kaitos paveiktų vietų ir kylantis vandens lygis, kuris iš dalies pakils dėl tokios jėgainės veiklos, paveiks ir mus, pavyzdžiui, sugadins mums priklausančią nekilnojamą ir kitą turtą. Galima argumentuoti kitaip, pavyzdžiui, siekiant padaryti vietą jėgainei bus nukirstas miškas, kuriame pilna gyvybės ir deguonį gaminančių medžių, tačiau mums patinka vaikščioti tuo mišku ir kvėpuoti grynu oru, patirta žala irgi bus konkreti. Taip pat galima teigti, kad dėl klimato kaitos galimai kils sausra visoje Kalifornijoje, todėl ši jėgainė, kuri iš dalies prisidės prie klimato kaitos proceso, bus ir iš dalies atsakinga dėl sausros, kadangi sausra sumažins ir jau dabar Kalifornijoje pavojingai mažėjančias geriamo vandens atsargas, ateityje mes neturėsime ko gerti, taip pat ir valgyti, nes dėl didėjančio žemės druskingumo nebus galima auginti maisto. Iš šių pavyzdžių galima matyti, kad žalos konkretumo reikalavimui įvykdyti ieškovas turi parodyti, kaip konkrečiai ta žala yra su juo susijusi, nepakanka pasakyti, kad dėl statomos jėgainės bus nukirstas gražus miškas, reikia

parodyti, kad nukirtus tą mišką ieškovas konkrečiai nukentės, tai yra, nebegalės vaikščioti ir gėrėtis mišku.

Kitas reikalavimas - pareiga parodyti, kad žala yra reali ir individualizuota, o ne spėjama ar hipotetinė, teismų praktikoje nuolat keitėsi ir laipsniškai griežtėjo (Stone, 2010, p. 41). Tai iliustruoti, galima pasitelkti jau naudotą pavyzdį apie Kalifornijoje statomą jėgainę. Tarkime, kad miške, kurio vietoje bus statoma jėgainė, gyvena reta ir nykstanti gyvūnų rūšis, kad parodyti, jog žala yra reali, vietoj to, kad reikalauti žalos atlyginimo nykstančios rūšies vardu, reikėtų teigti, kad nukentės mūsų, kaip ieškovų, rekreaciniai, edukaciniai, moksliniai ar estetiniai interesai. Neišvengiamumo reikalavimas pasireiškė tuo, kad ateityje mes ketiname apsilankyti tame miške, tačiau pastačius jėgainę, miško nebebus. Nors teismų praktika nuėjo kitu, griežtesniu keliu (Stone, 2010, p. 42), dabar neužtenka pasakyti, kad turime ketinimus ateityje apsilankyti miške, reikia parodyti, kad mūsų ketinimai rimti – galbūt pateikti traukinio bilietus, kuriais važiuosime iki miško. Christopher D. Stone teigia, kad yra prieštarų nuomonių šiuo klausimu, galbūt užtektų nustatyti, kad mūsų ketinimai lankytis miške yra tikri, tačiau tada teismas turėtų spręsti neįmanomus klausimus – nustatinėti, kurie ketinimai yra tikri ir nuoširdūs, o kurie ne (Stone, 2010, p. 42).

1.5.3. Priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir ieškovo patirtos žalos

Trečiasis – priežastingumo – reikalavimas yra glaudžiai susijęs su antruoju. Jeigu panaudotume Kalifornijos variantą, mums reikėtų parodyti, kad būtent statomos jėgainės šiltnamio dujų emisijos sukels ar reikšmingai prisidės prie klimato kaitos taip, kad sukels mums žalą. Tai viena sunkiausių problemų, su kuria susiduria klimato kaitos bylos JAV teismuose. Tai lemia klimato kaitos reiškinio visuotinumą, globalus pobūdis. Net jeigu ir sustabdytume jėgainės statybą Kalifornijoje, nereiškia, kad klimato kaita sustos pakankamai, kad išvengtume katastrofiškų padarinių pakrantėje įsikūrusioje valstijoje – vis tiek yra tikimybė, kad mes patirsime žalą, nes yra daugybė kitų taršos šaltinių visame pasaulyje, kurie prisideda prie klimato kaitos. Svarbu ne tik, kad sustabdžius taršą klimato kaita bet koku atveju sukels katastrofą, bet ir tai, kad sunku nustatyti ar žala yra tiesiogiai susijusi su būtent atsakovo šiltnamio dujų emisijomis, o ne trečiosios šalies, kurios teisme nėra (tuo atveju, jeigu jėgainė ar kitas taršos objektas jau veikia).

1.5.4. Teismo sprendimu žala gali būti atlyginta

Ketvirtasis reikalavimas reiškia tai, kad palankiu teismo sprendimu ieškovas gali tikėtis žalos atlyginimo (Stone, 2010, p. 43). Šis reikalavimas taip pat yra susijęs su antruoju ir

trečiuoju. Pritaikius šį reikalavimą jau nagrinėtam hipotetiniam Kalifornijos atvejui, mums reikėtų parodyti, kad palankiu sprendimu, kuriuo bus uždrausta statyti jėgainę, bus išvengta arba atitaisyta patirta žala. Iš aplinkos apsaugos pusės situacija yra pakankamai paprasta – jeigu teigiame, kad, nukirtus mišką ir jo vietoje pastačius jėgainę, mes negalėsime įgyvendinti rekreacinių ir estetinių poreikių, tai palankiu teismo sprendimu, kuriuo bus išsaugotas miškas, mes vėl galėsime džiaugtis miško suteikiamais malonumais. Klimato kaitos atveju situacija yra sudėtingesnė, jeigu teismo sprendimu tikimės išvengti neigiamų klimato kaitos padarinių, tai draudimas statyti jėgainę nebūtinai sukels norimą rezultatą, nes jėgainė nėra vienintelis taršos šaltinis, kuris prisideda prie klimato kaitos reiškinių ir jos emisijos nebūtinai yra tos, kurios sukels mums žalą.

Jungtinių Valstijų teismų jurisdikcijoje *locus standi* įgijimo pagrindų nustatymas yra susijęs su *ripeness* doktrina. Pagal šią doktriną, ginčijamas klausimas turi būti nagrinėjamas teisme, jeigu jis nėra hipotetinis, o realiai apčiuopiamas, aiškiai identifikuotinas (Murauskas, 2015, p. 143). Pavyzdžiui, jeigu kreipiamasi į teismą dėl to, kad savivaldybė svarsto nukirsti mišką, kuriame ieškovas vaikšto ir kvėpuoja grynu oru, taip įgyvendindamas savo rekreacinius ir estetinius poreikius ir jo vietoje pastatyti jėgainę tai teismas pripažintų, kad ieškovas dar neturi intereso byloje. Toks ieškinys būtų paliktas nenagrinėtas dėl to, kad savivaldybė dar tik svarsto ar kirsti mišką ar ne, todėl ginčas būtų pakankamai „sunokęs“ tik tada, kai savivaldybė priimtų galutinį sprendimą.

1.6. *Locus standi* įgijimo sąlygos Europos Sąjungos teismuose

Bet kokiems ieškovams, ar tai būtų valstybės narės ar fiziniai ir juridiniai asmenys, norintiems pareikšti ieškinį Europos Sąjungos teismuose yra keliami tam tikri teisinio suinteresuotumo reikalavimai. Europos Sąjungos teismų sistemą sudaro dvi instancijos – Europos Sąjungos Bendrasis Teismas, veikiantis kaip pirmoji instancija ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, veikiantis kaip apeliacinė instancija bendrajam teismui, todėl toliau šie teismai bus vadinami Europos Sąjungos teismais. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 263 straipsnio 4 dalis fiziniams ir juridiniams asmenims numato teisę kreiptis į Europos Sąjungos teismus dėl šių asmenų teisių pažeidimo. Šiame straipsnyje nurodyta, kad „kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo gali pirmoje ir antrojeje pastraipose numatytomis sąlygomis pateikti ieškinį dėl jam skirtų aktų arba aktų, kurie yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susiję, ar dėl reglamentuojančio pobūdžio teisės aktų, tiesiogiai su juo susijusių ir dėl kurių nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių.“ Europos Sąjunga (toliau – ES) rimtai žiūri į klimato kaitos problemą, tai liudija Europos žaliasis kursas, kuriuo ES įsipareigoja iki 2050 metų neutralizuoti poveikį klimatui ir

ekonomikos augimą atsieti nuo išteklių naudojimo, todėl tikimybė, kad Europos Sąjungos teismuose ieškinių, susijusių su klimato kaita vis daugės, yra didžiulė.

1.6.1. Teisės aktai, kurie gali būti peržiūrėti teismo

Norint peržengti ES teismų slenkstį ieškovai turi įvykdyti tam tikras sąlygas, numatytas SESV 263 straipsnio 4 dalyje. ESTT kelia tris sąlygas aktams, kurie gali būti peržiūrėti: 1) aktas turi egzistuoti ir gali būti identifikuotas, tai reiškia, kad neegzistuojantys aktai ir aktai, kurie turi akivaizdžių ir rimtų defektų nėra šio teismo objektas, 2) aktas turi teisiškai įpareigoti, 3) aktas ieškovui turi kelti teisinius padarinius, tai reiškia, aktas turi pakeisti arba panaikinti ieškovo teises (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 3).

Antrasis reikalavimas reiškia, kad ne tik SESV 288 straipsnyje numatyti privalomi aktai yra šio teismo objektas (reglamentai, direktyvos, sprendimai), bet kokie aktai, kurie įpareigoja teisiškai gali būti skundžiami teisme, pavyzdžiui, Europos Tarybos pasitarimo išvados, net tam tikrų aukštų ES pareigūnų pasisakymai gali būti teisiškai įpareigojantys, jeigu tas pareigūnas kalba ES vardu, tačiau aktų preambulės nėra skundžiamos, tik operatyvinis teisės akto tekstas yra teisiškai įpareigojantis (kitaip nei, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulė, kurią Konstitucinis Teismas pripažįsta Konstitucijos sudedamąja dalimi).

Trečiasis reikalavimas yra labiausiai aktualus nagrinėjama tema, nes ši sąlyga yra tiesiogiai susijusi su ieškovo suinteresuotumo reikalavimu bylą nagrinėjant teisme. Jeigu teisme yra ginčijami bendro (visuotinio) pobūdžio teisės taikymo aktai (pavyzdžiui, direktyva, kuria ES įsipareigoja tam tikru lygiu mažinti emisijas), svarbu nustatyti ar ginčijamas aktas pakeičia ar panaikina ieškovo teises, tai yra tokiu aktu yra pabloginama ieškovo teisinė situacija. Pagal šią sąlygą, teismo peržiūrimais aktais nėra laikomi: 1) rezoliucijos, kuriose deklaruojami politiniai ketinimai, 2) vidaus instrukcijos ar gairės, nors kartais jomis galima remtis, nes jos sukuria teisėtą lūkestį, kad įstaiga jų laikysis, 3) parengiamieji aktai; pažeidimai šiuose aktuose gali būti nagrinėjami skundžiant galutinį aktą.

Šios trys teisės aktų, kurie gali būti skundžiami teisme, sąlygos nebus antrosios šio darbo dalies nagrinėjimo objektas, tačiau autoriaus nuomone, buvo svarbu jas aptarti, norint susidaryti bendrą vaizdą, kokie yra *locus standi* reikalavimai ES teismuose.

1.6.2. Privataus asmens teisė ginčyti ES teisės aktą

SESV 263 straipsnis nėra skirtas suteikti teisę privatiems asmenims kreiptis į teismą dėl bendro taikymo ES aktų nugalinimo. Kad teismas pripažintų privataus asmens *locus standi*

dėl ES akto panaikinimo, tas aktas turi tą asmenį konkrečiai paveikti. SESV 263 straipsnio 4 dalis numato sąlygas, kada privatus asmuo turi teisę nuginčyti ES akto galiojimą, kai: 1) aktas yra skirtas tam asmeniui, 2) aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs, tai yra dvi skirtingos ir privalomos kategorijos, 3) aktas tiesiogiai susijęs su tuo asmeniu ir jam nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių. Jeigu asmuo negali parodyti, kad ES aktas yra skirtas jam (ieškovas nėra tokio akto adresatas), jis turi įrodyti, kad ginčijamas aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs (arba kitaip – ginčijamas aktas paveikia ieškovą kaip adresatą), nebent tai yra aktas, dėl kurio nereikia patvirtinti įgyvendinančių priemonių, tada užtenka parodyti, kad aktas yra konkrečiai su juo susijęs. Europos Sąjungos sutartys ir kiti teisės aktai plačiau nepaaiškina, kaip reikėtų suprasti šias tris sąlygas, taigi jų koncepcija yra išplėtotą teismų praktikoje (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 5). Šios kategorijos yra alternatyvios. Tai reiškia, kad asmuo gali kreiptis į teismą dėl ES akto galiojimo, net jei aktas yra skirtas ne jam, o kitiems asmenims, tokiu atveju pareiškėjas turėtų pareigą parodyti, kad ginčijamas aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs. Trečioji kategorija atvejų čia nebus nagrinėjama, nes tokie aktai yra antriniai, priimti ne pagal ordinarinę ES teisėkūrą, pavyzdžiui, deleguojami aktai ar aktai, kuriais ES valstybės narės įgyvendina ES ordinarinės teisėkūros aktus. Apskritai, didžiausius *locus standi* iššūkius klimato kaitos byloms Europos Sąjungos teismuose kelia antroji kategorija, susijusi su pareiškėjo tiesioginiu ir konkrečiu suinteresuotumu ginčijamu teisės aktu.

Pirmasis atvejis dažniausiai yra susijęs su ES institucijų individualiais sprendimais, pavyzdžiui, kai Europos Komisija nusprendžia, kad konkreti veikla pažeidžia ES konkurencijos taisyklę, numatytas SESV 101 ir 102 straipsniuose arba priima sprendimą, kad konkretūs įmonių reorganizaciniai procesai nėra suderinami su vidaus rinka (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 6). Su klimato kaita kovoti ES institucijos dažniausiai priima bendro (visuotinio) pobūdžio teisės taikymo aktus, o ne individualaus teisės taikymo aktus, todėl ieškovai klimato kaitos bylose nebus tokio akto adresatai.

Antrasis atvejis nurodo dvi sąlygas, kada privatus asmuo gali kreiptis į teismą dėl akto galiojimo: 1) aktas yra konkrečiai susijęs su asmeniu ir 2) aktas yra tiesiogiai su juo susijęs.

1) ES aktas bus tiesiogiai susijęs su asmeniu, jeigu jis pareiškėjui sukelia teisinius padarinius. Tie aktai, kuriems reikalingas tolimesnis įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu nėra laikomi su juo tiesiogiai susiję. Tiesioginiam reikalavimui yra taikomi du privalomi ir nealternatyvūs kriterijai: a) aktas turi paveikti teisinę pareiškėjo situaciją, b) akto įgyvendinimas turi būti grynai automatiškas, tiesiogiai kylantis iš ES teisės ir turi nepalikti jokios diskrecinės teisės adresatams, kurie yra atsakingi už akto įgyvendinimą (Actions for

annulment under Article 263..., 2021, p. 6). Tai yra todėl, kad jeigu akto adresatas turėtų ginčijamo teisės akto suteiktą diskrecinę teisę elgtis tam tikru būdu, tai teisinius padarinius asmeniui sukeltų ne pats aktas, o asmens pasirinkimas.

2) Ši koncepcija yra interpretuojama ypač griežtai. Vien tai, kad ginčijamas aktas modifikuoja pareiškėjo teisinę padėtį, nereiškia, kad toks aktas yra konkrečiai su juo susijęs. Konkretumo taisyklės yra nustatytos *Plaumann* byloje, kurioje teismas teigia, kad aktas, kuris nėra skirtas jam, yra konkrečiai susijęs su asmeniu tik tokiu atveju, „jeigu jis būtų jiems taikomas dėl tam tikrų jiems būdingų savybių arba dėl tam tikros faktinės situacijos, kuri juos išskiria iš kitų asmenų, ir todėl juos individualizuoja taip pat kaip ir sprendimo adresatą“ (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 7). Iš esmės tai reiškia, kad asmuo turi būti unikaliai paveiktas ginčijamu aktu.

Teismų praktika skiria individualaus ir bendro (visuotino) pobūdžio teisės aktus. Klimato kaitos bylose skundžiami aktai yra visuotinio pobūdžio, todėl prasminga aptarti, kuo šie aktai skiriasi nuo kitų.

1.6.3. Individualaus ir bendro (visuotino) pobūdžio teisės aktai

Bendro pobūdžio taikymo aktas yra taikomas objektyviai numatytoms situacijoms ir sukelia teisinius padarinius abstrakčiai asmenų grupei. Bendro pobūdžio aktas objektyviai paveikia pareiškėjo teisinę situaciją ir toks aktas taikomas „atvirai“ grupei žmonių, tai yra bet kokio asmens teisinė padėtis bus paveikta, jeigu jis atitinka numatytus kriterijus, pavyzdžiui, cukrinių runkelių importuotojas (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 7). Jeigu asmuo pradėtų importuoti cukrinius runkelius, jo veikla būtų reguliuojama tokiu aktu. Galima teigti, kad aktas yra skirtas iš anksto neapibrėžtai grupei žmonių, kuri nėra individualizuota ir jis tampa privalomas tik tada, kai asmuo atitinka tam tikrus kriterijus arba nusprendžia verstis tam tikra veikla, kuri yra reguliuojama to akto ir taip patenka po jo reguliavimo „skėčiu“ (tai suponuoja, kad aktu adresuojama grupė yra atvira, į ją potencialiai gali patekti bet kas). Tai reiškia, kad asmuo būtų laikomas konkrečiai suinteresuotas bendro pobūdžio teisės taikymo aktu tik tada, jeigu jis turėtų specifines, unikalias teises prieš akto priėmimą, kurių negalėtų įgauti kiti asmenys. Kitaip tariant, asmens arba jų grupės turimų teisių specifika sudarytų uždarą ratą, į kurį negalėtų patekti niekas kitas, todėl bendro pobūdžio teisės aktas paveiktų juos unikaliai, kitaip nei kitus adresatus.

Individualaus taikymo aktas yra toks aktas, kuris paveikia jau iš anksto egzistuojančią, „uždarą“ grupę asmenų (ta grupė gali būti identifikuojama prieš akto priėmimą), ir laikoma,

kad tas aktas yra skirtas tai specifinei grupei ir ta grupė negali būti praplečiama nei dabar, nei ateityje (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 7). Vien tai, jog asmuo yra individualizuotos grupės dalis, nereiškia, kad jis yra konkrečiai suinteresuotas bendro pobūdžio taikymo aktu. Yra tam tikros aplinkybės, kada tokiu aktu asmuo (pagal SESV 263 straipsnio 4 dalį) yra konkrečiai suinteresuotas, viena jų - kai toks aktas neigiamai paveikia specifines pareiškėjo teises (Actions for annulment under Article 263..., 2021, p. 7).

Klimato kaitos bylų kontekste ypač svarbi yra Europos Sąjungos teismų praktika susijusi su ginčais, kuriuose yra ginčijamas bendro pobūdžio teisės akto galiojimas, kuriuo nustatomas tam tikras ES įsipareigojimas mažinti klimato kaitą, kuris dažniausiai yra išreiškiamas emisijų proporcijos nustatymu lyginant su emisijų lygiu tam tikru laiku (sakykime, ES įsipareigoja iki 2030 metų sumažinti šiltnamio dujų emisijų kiekį iki 55% 1990 metų emisijų lygio). Kai kuriems asmenims atrodo, kad toks įsipareigojimas gali būti per daug mažas, kad galėtume reikšmingai sulėtinti klimato kaitą ir išvengti, ar bent jau apriboti, su tuo susijusius neigiamus padarinius, todėl jie kreipiasi į teismą, teigdami, jeigu ES neprisiims didesnių įsipareigojimų, jų teisės jau yra arba bus pažeistos ateityje dėl nesėkmingai kontroliuojamos klimato kaitos. Toks ginčijamas aktas yra bendro (visuotinio) pobūdžio teisės aktas, skirtas neapibrėžtai, nediferencijuojamai grupei asmenų, taigi norint ginčyti tokio akto galiojimą, pareiškėjas turi pareigą parodyti, kaip toks aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs.

1.7. *Locus standi* įgijimo sąlygos Europos Žmogaus Teisių Teisme

Locus standi reikalavimai EŽTT yra detaliam apibrėžti Praktiniame priimtumo kriterijų vadove (toliau – vadovas), kuris yra leidžiamas EŽTT juridinio skyriaus ir nuolat pildomas, atsižvelgiant į nuolat besiformuojančią teismo praktiką. Tai yra didelės apimties dokumentas, kurio tikslas padėti pareiškėjams nuspręsti ar verta kreiptis į teismą, nes tik maža dalis pareiškimų yra priimami ir baigiasi sprendimu iš esmės, tokiu būdu būtų sumažintas teismo krūvis ir būtų skiriamas didesnis dėmesys priimtumo sąlygas atitinkančioms byloms. Priimtumo sąlygas nustato Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (toliau – Konvencija) 35 straipsnis, taip pat 34 ir 32 straipsniai. Vadove bendrai aptariama praktika priimtumo klausimais, kylančiais iš teismo praktikos, kuriuose atskleidžiamas šių straipsnių turinys. Vadove išskiriami šie nepriimtumo pagrindai: procesiniai nepriimtumo pagrindai ir pagrindai, susiję su EŽTT jurisdikcija ir bylos esme (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 8). Aptariant teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygas klimato kaitos bylose JAV teismuose nebuvo gilinamasi į ieškovo reikalavimo

priimtino pagrindus, susijusius su bylos esme (tik formaliai pirmasis pagrindas, išskirtas Christopher D. Stone, susijęs su bylose esme), taip pat ir kai kurie kiti pagrindai nebus aktualūs šio darbo prasme ir jų nagrinėjimas būtų beprasmiškas (pavyzdžiui, procesiniai priimtino pagrindai ir tam tikri jurisdikcijos pagrindų aspektai), todėl bus siekiama atskleisti esminius priimtino pagrindus ir kliūtis, su kuriomis gali susidurti klimato kaitos bylos EŽTT.

Tam tikri priimtino pagrindai nėra aktualūs. Procesiniai pagrindai yra susiję su formaliais reikalavimais: EŽTT priima tik tokius pareiškimus, dėl kurių yra išnaudotos visos nacionalinės teisinės gynybos priemonės ir yra nepraleistas šešių mėnesių terminas (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 24,35), tai yra formalūs reikalavimai, privalomi visiems pareiškimams ir klimato kaitos bylose šiais klausimais problemų nekyla. Tam tikri jurisdikcijos priimtino pagrindai taip pat nėra aktualūs, tokie kaip *ratione loci* ir *ratione temporis*, kurie yra susiję su Konvencijos galiojimu laike ir vietoje (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 52). Jurisdikcijos priimtino pagrindai, kurie yra svarbūs klimato kaitos bylų kontekste yra *ratione personae* (svarbiausias) ir *ratione materiae* (ne tiek svarbus).

1.7.1. *Ratione personae*

Ratione personae reiškia, kad Konvencijos tariamą pažeidimą turi padaryti viena iš Konvencijos šalių. Pareiškimai bus pripažinti neatitinkantys *ratione personae* reikalavimo šiais pagrindais: 1) pareiškėjas neturi teisės kreiptis į teismą pagal Konvencijos 34 straipsnį, 2) pareiškėjas neparodė, kad yra tariamo pažeidimo auka, 3) jeigu kita šalis nurodoma kaip konkretus asmuo, 4) kita šalis nurodoma kaip tarptautinė organizacija, kuri nėra prisijungusi prie Konvencijos, 5) skundas paremtas teise, kuri kyla iš papildomo Konvencijos protokolo, kuris nėra ratifikuotas atsakovės valstybės (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 53).

Pirmasis pagrindas yra susijęs su tuo, kad pareiškėjais EŽTT gali būti tik tam tikri asmenys, pavyzdžiui, Konvencijos susitarančios šalys ar jų institucijos (taip pat ir savivaldybės) negali būti pareiškėjais šiame teisme. Klimato kaitos byloms šiame teisme kebliausias ir svarbiausias, taip pat ir aktualiausias šio darbo prasme *ratione personae* pagrindas yra tas, kuris nustato pareigą pareiškėjui parodyti, kad jis yra Konvencijos pažeidimo auka. Šis reikalavimas kyla iš Konvencijos 34 straipsnio, kuris nurodo, kad „kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų, teigiantys, kad jie yra vienos iš

Aukštųjų Susitariančių Šalių padaryto Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimo auka, gali pateikti Teismui individualią peticiją.“

EŽTT ne kartą yra pasisakęs, kad į jo jurisdikciją nepatenka *actio popularis*, tai yra tokie pareiškimai, kurie reiškiami viešojo intereso labui⁸. Paprastai šio teismo darbas nėra peržiūrėti reikšmingą galiojančią teisę ir praktiką *in abstracto*, bet nustatyti ar ją taikant nebuvo pažeistos pareiškėjo Konvencijos garantuojamos teisės (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 10). Konvencijos 34 straipsnio kontekste, žodis „auka“ reiškia asmenį, kuris tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai nukentėjo nuo tariamo Konvencijos pažeidimo. Šiuolaikinėje visuomenėje aukos samprata gali keistis ir ji turi būti taikoma ne per daug formaliai (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 11). Netiesioginis aukos statusas suteikiamas dažniausiai tada, kai asmuo pateikia pareiškimą mirusio artimojo ar sutuoktinio vardu, tačiau tai neturi didelės reikšmės klimato kaitos bylų kontekste. Kad pareiškėjas būtų pripažintas tariamo pažeidimo auka, jis turi parodyti, kad jis buvo tiesiogiai tokio pažeidimo paveiktas. Tai yra esminis aspektas, kuris sukuria sąlygas pasinaudoti Konvencijos gynybos mechanizmu, tačiau šis kriterijus negali būti proceso metu taikomas per daug griežtai, mechaniškai ir nelanksčiai (Europos Žmogaus Teisių Teismas, 2020, p. 11). Pareiškimas taip pat gali būti paduotas tik tų asmenų vardu, kurie yra gyvi (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 11), dėl to klimato kaitos bylose gali kilti hipotetinė problema, kai teigiama, kad nepatenkinus reikalavimo, kils grėsmė ateities kartų saugumui ir išgyvenimui, nes klimato kaitos neigiamas poveikis gali atsirasti tik po dešimtmečių. Nors tokia problema lieka tik hipotetinė, nes dauguma klimato kaitos bylų nėra grindžiamos asmenų vardu, kurie dar nėra gimę, pareiškimai duodami dabar gyvenančių asmenų vardu, kurie jau dabar kenčia klimato kaitos neigiamus padarinius, o jeigu teigiama, kad nukentės ateities kartos, tai pareiškimas duodamas vaikų vardu, kurie turi sustiprintą apsaugą, kylančią iš įvairių tarptautinių susitarimų (kaip Vaiko teisių konvencija) ir laikoma, kad jie atstovauja ateities kartas.

Jeigu pareiškėjas negali parodyti, kad yra tiesioginė tariamo Konvencijos pažeidimo auka, jis gali teigti, kad yra potenciali tokio pažeidimo auka. Kai kuriais atvejais EŽTT pripažino, kad pareiškėjas yra potenciali auka, pavyzdžiui, vienoje byloje buvo įsakyta grąžinti neteisėtai atvykusį asmenį, tačiau šis asmuo teigė, kad įvykdžius tokį įsakymą bus pažeistos jo Konvencijos garantuojamos teisės, nes šalyje, į kurią turi būti grąžinamas, jam kils tikėtinas pavojus. Kad teismas pripažintų, jog asmuo yra potenciali auka, jis turi pateikti įtikinamus įrodymus, kurie leistų teigti, kad yra tikimybė, jog tariamas pažeidimas jam

---

⁸ Supra note 4.

asmeniškai sukels žalą. Vien įtarimo arba numanymo, kad tariamas pažeidimas sukels pareiškėjui žalą nepakanka pripažinti tokį asmenį auka. Kaip jau minėta, EŽTT nepripažįsta asmenims teisės pareikšti *actio popularis*, kuriais būtų galima ginčyti vienos iš susitarančiųjų Konvencijos šalių teisės aktus ar jų nuostatas, kai asmuo nėra tokio akto ar nuostatos tiesiogiai paveiktas (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 15).

Tais atvejais, kai bendro pobūdžio teisės aktas nenumato jokių individualių įgyvendinimo priemonių asmens atžvilgiu, tai galimai nukentėjęs asmuo gali ginčyti, kad toks aktas pažeidžia jo teises, jeigu jis yra tam tikros grupės narys, kuri gali būti tiesiogiai paveikta tokiu teisės aktu (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 15). Ši situacija gali būti ypač aktuali tokioms galimoms klimato kaitos byloms, kuriose asmuo kreipiasi į EŽTT, kad tam tikras nacionalinis aktas ar jo nuostata, skirta mažinti klimato kaitos poveikį, pažeidžia jo Konvencijos garantuojamas teises. Tokiu atveju šiam asmeniui reikėtų parodyti, kad jis atitinka *ratione personae* kriterijų ir gali būti laikomas tariamo Konvencijos pažeidimo auka, kaip ji yra suprantama EŽTT. Jeigu toks asmuo negalėtų parodyti, kad yra tiesioginė auka, jam reikėtų teigti, kad yra potenciali auka. Sakykime, kad šis asmuo gyvena teritorijoje, kurią neigiamai paveiks klimato kaita, pavyzdžiui, dažnėjančios karščio bangos ir sausros sunaikins derlius, sumažins geriamo vandens kiekį. Ar jis galėtų teigti, kad yra tiesioginė pažeidimo auka? Ar tokiu atveju kiltų pareiga įrodyti, kad būtent ginčijamas aktas ar jo nuostata sukėlė neigiamus klimato kaitos padarinius, kurių auka yra pareiškėjas? Juk už klimato kaitą nėra atsakinga vien atsakovė ir jos nepakankamos pastangos riboti emisijas, neigiamus padarinius gali sukelti kitos šalies išmetamos šiltnamio dujos. Kaip matysime iš kitoje dalyje atliekamo teismų praktikos tyrimo, siekiant įgyti *locus standi* EŽTT ne visada yra reikalaujama parodyti priežastinį ryšį tarp pareiškėjo žalos ir atsakovo veiksmų, todėl įgyti tiesioginės aukos statusą klimato kaitos byloje yra įmanoma. Kitu atveju pareiškėjas galėtų teigti, kad jis yra potenciali auka, pavyzdžiui, gyvena klimato kaitai jautrioje krantinėje teritorijoje, todėl atsakovų nepakankamai rimtas požiūris į klimato kaitos problemą kelia pavojų ieškovo sveikatai ir turtui. Reikalavimas būtų logiškai pagrįstas tik tada, jeigu asmuo būtų pažeidžiamas klimato kaitos padariniais, jeigu jis priklausytų asmenų grupei žemyno viduryje ir būtų pasiturintis, todėl galima masinė žmonių imigracija iš klimato kaitos paveiktų sričių jo nepaveiktų, tai tokio asmens gyvenamoji vieta galimai neturėtų reikšmės vertinant ar jis yra auka.

1.7.2. *Ratione materiae*

Teismo pareiga nustatyti pareiškimo atitikimą *ratione materiae* kriterijui kyla iš EŽTT materialiosios jurisdikcijos. Šis testas apima atsakymą į klausimą ar pareiškėjo teisė, kuri jo manymu yra pažeista, yra ginama Konvencijos (Practical Guide on Admissibility Criteria, 2020, p. 64). Dauguma sprendimų, kuriais EŽTT pripažįsta, jog pareiškimas neatitinka *ratione materiae* kriterijaus, yra susiję su tam tikrų Konvencijos straipsnių taikymo ribomis, konkrečiai, Konvencijos 2 straipsniu, kuris garantuoja teisę į gyvybę, 8 straipsniu, kuris garantuoja teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą ir kiti straipsniai, kurie nagrinėjamos temos kontekste nėra tokie svarbūs. Pagrįstas būtų klausimas, ar EŽTT išvis turi jurisdikciją nagrinėti klimato kaitos bylas – ar Konvencijos 2 ir 8 straipsniai apima asmenų teisę būti apsaugotiems nuo neigiamų klimato kaitos padarinių? Klimato kaitos bylų EŽTT, tiek Europos Sąjungos teismuose dar nėra daug, apskritai klimato kaitos bylos yra naujiena visuose teismuose, todėl šie klausimai yra išties svarbūs. Vakarų demokratinės valstybės bendrai yra linkusios pripažinti klimato kaitos keliamas problemas ir pripažįsta, kad reikia imtis veiksmų šiai problemai spręsti, taip pat ir individai vis daugiau linkę elgtis tvariau ir palankiau klimatui. Tokie veiksmai dažnai įgauna tam tikro reguliavimo formą, kuriuo ribojamos šiltnamio dujų emisijos ir siekiama kuo daugiau neutralizuoti ekonomikos poveikį klimatui. Taigi ir teismai, tiek dėl politinių, tiek dėl socialinių priežasčių sutinka, kad klimato kaita yra rimta problema ir pripažįsta, kad klimato kaitos sukelti neigiami padariniai gali sąlygoti fundamentalių žmogaus teisių pažeidimus. Dėl šių priežasčių pareiškėjams EŽTT gali kilti mažiau problemų *ratione materiae* kriterijaus kontekste.

Apibendrinant, visose klimato kaitos bylose, kurios yra nagrinėjamos minėtose jurisdikcijose, kyla ieškovo arba pareiškėjo aukos statuso problema. Ar ieškovas (pareiškėjas) individualiai pajuto neigiamus ir konkrečius klimato kaitos padarinius (kitaip tariant patyrė žalą), kurie kilo dėl atsakovo veikimo arba neveikimo? Klimato kaita yra visuotinis, globalus reiškinys, kuriam spręsti taikomi visuotiniai ir globalūs sprendimai, todėl individas, teisių gynybos teisme kontekste gali pasijausti bejėgis. Laimei, jam nėra visiškai užkirstas kelias kreiptis į teismą, tačiau slenkstis, kurį reikia perlipti norint patekti į teismo salę dėl ginčų, susijusių su klimato kaitos sukeltais neigiamais padariniais yra iš ties aukštas. Tai liudija daugybė klimato kaitos bylų (dauguma klimato kaitos bylų yra JAV, kontinentinėje Europoje šių bylų yra gerokai mažiau), kurios neįveikia šioje dalyje aptartų ieškinio priimtumo reikalavimų. Kitoje šio darbo dalyje bus siekiama iširti, kaip konkrečiose klimato kaitos bylose pasireiškia *locus standi* reikalavimai ir su kokiomis problemomis susiduria tiek teismai, tiek asmenys, kurie į jį kreipiasi.

2. *Locus standi* įgijimo pagrindų išraiška konkrečiose klimato kaitos bylose

Šioje darbo dalyje bus siekiama iširti kaip *locus standi* reikalavimai, aptarti pirmoje dalyje, pasireiškia konkrečiose situacijose. Visų pirma bus aptariama JAV, Europos Sąjungos ir galiausiai EŽTT praktika bylose, kurios gali padėti iširti sąlygas, reikalingas asmeniui kreiptis į teismą dėl klimato kaitos sukeltos arba galinčios kilti žalos. Kaip ir visose bylose, klimato kaitos bylose yra ieškovas, kuris teigia, kad jo teisės buvo pažeistos, nes atsakovas turėjo tam tikras teises pareigas jo atžvilgiu, kurių jis neįvykdė visai arba įvykdė tik iš dalies. Klimato kaitos bylų kontekste, atsakovas turi pareigą imtis tam tikrų klimato kaitos mažinimo arba klimato adaptavimo priemonių, kurių, ieškovo teigimu, nebuvo imtasi ir dėl to buvo pažeistos jo teisės.

Pirmoje darbo dalyje buvo teigiama, kad tokiems ieškovams yra nemenkas iššūkis parodyti, kaip, tokia visuotinė ir globali problema kaip klimato kaita, kuri paliečia visus pasaulio gyventojus, palietė ieškovą asmeniškai ir jo patirta žala yra būtent atsakovo veikimo arba neveikimo rezultatas. Tiriant konkrečias bylas bus siekiama atskleisti *locus standi* arba teisinių prielaidų kreiptis į teismą problemas, kurios kyla įvairiose klimato kaitos bylose ir nustatyti klimato kaitos bylų bendras tendencijas skirtingose jurisdikcijose.

Ši dalis koreliuos su pirmąja dalimi, visų pirma bus nagrinėjamos klimato kaitos bylos JAV teismuose, Europos Sąjungos teismuose ir EŽTT praktikoje. Kitoje dalyje nagrinėjamos bylos buvo pasirinktos todėl, kad jos geriausiai atspindi *locus standi* problematiką kylančią atitinkamuose teismuose. Panašių bylų nagrinėjamos jurisdikcijose yra daugiau, tačiau šios bylos sulaukė daugiausiai dėmesio visuomenėje ir jos geriausiai reprezentuoja teismų pozicijas klimato kaitos klausimais.

2.1. *Locus standi* problematika klimato kaitos bylose JAV

Massachusetts v. Environmental Protection Agency (EPA)

Šioje byloje ieškovai teigė, kad Aplinkos apsaugos agentūra (toliau – EPA), kurios veiklą reguliuoja Švaraus oro įstatymas (*Clean Air Act*), turi pareigą reguliuoti automobilių šiltnamio dujų emisijas. Pagal šį įstatymą, EPA turi nustatyti standartus, pagal kuriuos būtų reguliuojama bet kokios motorinių transporto priemonių klasės sukeliama oro tarša, kuri gali sukelti pavojų visuomenės sveikatai. Šiame įstatyme yra apibrėžiama, kas yra laikoma oro taršalu – bet koks oro taršos sukėlėjas arba jų kombinacija ar tai būtų fizinė, cheminė, biologinė ar radioaktyvi medžiaga, kuri yra išmetama ar kitaip patenka į orą. Šio ginčo esmė – ieškovai nori žinoti ar šiltnamio dujos yra oro teršėjas pagal Švaraus oro įstatymą

ir, jeigu yra, ar EPA turi pareigą reguliuoti motorinių transporto priemonių sukuriamas emisijas (Stone, 2010, p. 55).

EPA ginčijo, kad ieškovai neturi teisės pareikšti tokio ieškinio, nes negali pademonstruoti, kad jų patirta žala yra pakankamai individualizuota arba kitaip tariant – ieškovai nėra individualiai suinteresuoti bylos baigtimi. Teisėjų dauguma šioje byloje pasisakė dėl pačios klimato kaitos problemos – kad žmogaus sukeltos klimato kaitos padariniai yra rimti ir Jungtinių Valstijų valdžios yra pripažįstami, taip pat pati EPA neneigia, kad yra ryšys tarp klimato kaitos ir žmogaus veiklos (Stone, 2010, p. 56). Dėl šių priežasčių vienas iš ieškovų, tai yra pati Masačusetso valstija, turi teisę kreiptis į teismą šiuo klausimu, nes ji turi ypatingą interesą, kaip kvazi-suverenus subjektas, apsisaugoti nuo klimato kaitos neigiamų padarinių. Taip pat jai nuosavybės teise priklauso didelė dalis žemės, kuri bus paveikta klimato kaitos sukulto vandens lygio kilimo dėl savo geografinės padėties (Stone, 2010, p. 56). Šioje byloje teismas pasisakė, kad jeigu kongresas suteikia tam tikrą procedūrinę teisę, tokią kaip ginčyti valstybinės institucijos neteisėtą neveikimą, tai tokia teisė suponuoja mažesnę kartelę, kurią reikia įveikti, norint kreiptis į teismą (nereikia parodyti žalos neišvengiamumo ir kad teismo sprendimu patirtą žalą įmanoma atlyginti ar atitaisyti (Stone, 2010, p. 56).

Byla baigėsi teismo sprendimu, kuriuo pripažinta, kad motorinių transporto priemonių šiltnamio dujų emisijos patenka į Švaraus oro įstatymo reguliavimo sritį ir EPA buvo įpareigota nustatyti ar šios emisijos, prisidėdamos prie klimato kaitos, gali sukelti pavojų visuomenės sveikatai. Toks sprendimas yra laikomas dviprasmišku, nes, priklausomai nuo to, kaip nuspręs EPA, gali būti užkirstas kelias kitoms valstijoms griežčiau reguliuoti transporto priemonių emisijas (Stone, 2010, p. 56). Šiame sprendime yra detalizuojamos *locus standi* sąlygos, kurios jau yra minėtos pirmoje darbo dalyje: 1) ieškovas faktiškai patyrė žalą, tai yra teisiškai pripažįstama žala, kuri yra a) konkreti ir individualizuota, b) reali ir neišvengiama, o ne spėjama ar hipotetinė, 2) egzistuoja priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir ieškovo patirtos žalos, 3) patirta žala gali būti realiai atlyginta, tai yra, galimybė, kad ji gali būti atlyginta palankiu ieškovui sprendimu yra labiau tikėtina, nei netikėtina (sprendimas detalizuoja tris sąlygas, o ne keturias, kurios buvo aptartos pirmoje darbo dalyje).

Byloje Teismas pripažino, kad pirmoji sąlyga yra įvykdyta – kaip jau minėta, Masačusetso valstija turi ypatingus interesus šioje srityje, nes ji yra įsikūrusi Atlanto vandenyno pakrantėje, todėl kylantis vandens lygis sukels grėsmę teritorijai, kuri didžiąja dalimi

priklauso šiai valstijai. Taip pat Kongresas įpareigojo EPA apsaugoti Masačusetso valstiją reguliuojant oro taršą⁹ ir suteikė valstijoms procedūrinę teisę ginčyti EPA sprendimus, kuriais yra atmetamos naujas normas kuriančios peticijos, dėl šių priežasčių teismas pripažino, kad jeigu EPA nereguliuos šiltnamio dujų emisijų, ieškovė patirs žalą, kuri yra tiek reali, tiek neišvengiama. Ankstesnėje *Luhan*¹⁰ byloje privataus asmens ieškinys buvo atmestas, nes jis neparodė, kad patyrė žalą, kuri yra reali ir neišvengiama. Šioje byloje ieškovė yra valstija, kuri specifiškai parodė, kokia jai gresia žala, taip pat ji turi specialias procedūrinės teises, suteiktas Kongreso, todėl Teismas pripažino, kad sunkiausią sąlygą kreiptis į teismą ieškovė įvykdė (Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*, p. 3).

Dėl antrosios sąlygos – priežastingumo – EPA gynėsi argumentu, kad klimato kaitos mokslas tvirtai nėra nustatęs, kad yra ryšys tarp klimato kaitos ir žmogaus veiklos, nors yra stipri koreliacija (rėmėsi 2001 metų Nacionalinio JAV tyrimo centro duomenimis), todėl tarp atsakovo veiksmų ir ieškovės patirtos žalos nėra ryšio, tačiau teismas nepripažino, kad EPA argumentai yra pakankamai pagrįsti, todėl buvo konstatuota, kad priežastingumo sąlyga yra patenkinta. Taip pat EPA teigė, kad klimato kaitos sukelti neigiami padariniai nėra specifiniai tik Masačusetso valstijai, panašius padarinius galėtų patirti ir kitos valstijos arba valstybės, tačiau teismas nusprendė, kad vien tai, jog panašius klimato kaitos padarinius gali patirti ne tik ieškovė, niekaip nesumažina ieškovės intereso byloje (Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*, p. 3).

Teismas taip pat pripažino, kad ieškovas patenkina trečiąją sąlygą. EPA argumentavo, kad patenkinus ieškovo reikalavimą, klimato kaitos procesas nebus sustabdytas, nes kiti teršėjai, tokie kaip Kinija, Indija ir besivystančios šalys, kuriose spėjama, kad šiltnamio dujų emisijos tik didės, paneigs visas JAV pastangas mažinti emisijas, taigi sprendimo rezultatas bus bevaisis. Teismas atmetė šį EPA argumentą tuo pagrindu, kad nors teismo

---

⁹ Pareigą reguliuoti oro taršą ir taip apsaugoti valstijas galima vertinti kaip pirmąją *locus standi* sąlygą, kurią nurodo Christopher D. Stone (atsakovas turi pažeisti pareigą, kurią turi ieškovui ir ieškovas turi būti normos interesų zonoje) ir kuri formaliai nepatenka į teismų praktikoje suformuluotas trejas *locus standi* sąlygas, ši sąlyga yra labai artimai susijusi su bylos esmės nagrinėjimu, nes preliminariai teismui nebuvo aišku, ar į oro taršos apibrėžimą pagal Švaraus oro įstatymą patenka šiltnamio dujos ir ar EPA turi pareigą jas reguliuoti ir taip apsaugoti valstiją ir visuomenę nuo kenksmingos taršos.

¹⁰ Šioje byloje ieškovas ginčijo valstybinės institucijos sprendimą, dėl kurio kilo grėsmė saugomoms rūšims Egipte. Ieškovas teigė, kad nukentės jo rekreaciniai interesai, jeigu tos rūšys išnyks, Teismas nusprendė, kad tokia žala yra įmanoma, tačiau ieškovas neturėjo lėktuvo bilietų į Egiptą ir negalėjo kitaip parodyti, kad planuoja vykti pasigrožėti saugomomis rūšimis, todėl buvo pripažinta, kad žala yra spekuliatyvi.

sprendimas ir nesustabdys klimato kaitos proceso, tačiau tai nereiškia, kad Teismas neturi jurisdikcijos spręsti ar EPA turi pareigą imtis veiksmų, kurie gali sulėtinti klimato kaitos eigą ir sumažinti jos efektą. Taip pat reikia pažymėti, kad JAV transporto sektorius labai reikšmingai prisideda prie atmosferoje esančio CO₂ lygio ir bet kokių atveju, sumažinus emisijas šalies viduje, klimato kaitos eiga taip pat sulėtės, nepriklausomai nuo to, kad kitos šalys nesiima atitinkamų priemonių (Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*, p. 4). Dėl šių priežasčių palankus teismo sprendimas, kuriuo EPA bus priversta reguliuoti ir šiltnamio dujų emisijas, gali atitaisyti ieškovės patirtą žalą.

Massachusetts v. Environmental Protection Agency buvo laikoma svarbiu laimėjimu aplinkos apsaugos byloms, nes nuo 1990 metų (*Luhan* ir kitose bylose¹¹) *locus standi* reikalavimai buvo vis griežtinami (Somasundaram, 2015, p. 499), tačiau tokia pergalė ilgai netruko, nes *Native Village of Kivalina v. ExxonMobil* byloje buvo priimtas nepalankus aplinkai sprendimas. Ieškovai, mažo Aliaskos kaimo gyventojai, kreipėsi į teismą dėl to, kad naftos kompanijos veikla prisideda prie klimato kaitos, dėl kurios dažnėja pakrantės audros jų kaime. vienas teisėjų pasisakė dėl ieškovų teisės kreiptis į teismą – jo teigimu, tokios teisės jie neturėjo, nes vienas dalykas yra suteikti teisę valstijai ginčyti EPA veiksmus, kurie laipsniškai gali prisidėti prie klimato kaitos proceso, kitas dalykas yra suteikti privatiems asmenims teisę laisvai rinktis bet kokius galimus teršėjus ir reikalauti milijonų dolerių žalos atlyginimo (Somasundaram, 2015, p. 502).

2011 metai buvo didžiausias smūgis tiems ieškovams, kurie tikėjosi vis palankesnių sprendimų aplinkos apsaugos bylose, nes labai svarbioje *Washington Environmental Council v. Bellon* byloje buvo priimtas sprendimas, kuriuo *locus standi* reikalavimai buvo interpretuojami daug griežčiau ir iš esmės *Massachusetts v. EPA* buvo pripažinta išimtimi iš taisyklės.

Washington Environmental Council v. Bellon

Šioje byloje ieškovai reikalavo, kad valstybės institucijos reguliuotų Vašingtone esančių naftos perdirbimo gamyklų sukuriamas emisijas. Ieškovai teigė, kad atsakovų gamyklų

---

¹¹ *Steel Co. v. Citizens for a Better Environment* byloje buvo skundžiami privačios kompanijos aplinkos apsaugos normų pažeidimai, tačiau Teismas nusprendė, kad žala yra padaryta labai seniai, todėl ji niekaip negali būti atlyginta palankiu ieškovui sprendimu (nepatenkinama trečioji *locus standi* sąlyga) ir Teismas atmetė argumentą, kad paskyrus baudas įmonei ateityje bus išvengta kitų pažeidimų (Somasundaram, 2015, p. 499).

išskiriamos šiltnamio dujos prisideda prie klimato kaitos proceso, dėl kurio kyla jūros lygis, mažėja sniego kiekis ir vandens atsargos, dažnėja miško gaisrai. Atsakovai pripažino, kad jų gamyklos išskiria šiltnamio dujų emisijas, kurios prisideda prie klimato kaitos proceso (Somasundaram, 2015, p. 503). Šioje byloje Teismas taikė trijų dalių testą, kaip ir *Massachusetts v. EPA* ir kitose bylose.

Buvo pripažinta, kad ieškovo žala sveikatai, ekonominiams, rekreaciniams ir estetiniams interesams yra pakankamai konkreti, nes ieškovai negalės mėgautis Vašingtono aplinka dėl kritulių pokyčių, ledynų tirpimo, laukinės gamtos nykimo, padažnėjusių miško gaisrų, taip pat atsakovas net neginčijo šių ieškovo teiginių (Somasundaram, 2015, p. 503). Taigi, pirmoji testo sąlyga buvo įgyvendinta, tačiau kilo problemų dėl antrosios ir trečiosios.

Teismo teigimu, ieškovai neparodė, kad yra priežastinis ryšys tarp žalos ir atsakovo veiksmų. Teismas pripažino, kad yra priežastinis ryšys tarp žmogaus sukurtų šiltnamio dujų emisijų ir klimato kaitos, tačiau nėra ryšio tarp ieškovo patirtos žalos ir valstybės institucijų neveikimo, dėl kurio nėra reguliuojamos naftos perdirbimo įmonių emisijos. Tai reiškia, kad ieškovai nepademonstravo, kad būtent šių naftos perdirbimo įmonių emisijos yra atsakingos dėl jų patirtos žalos (Somasundaram, 2015, p. 504). Teismas taip pat nepalankiai nusprendė ir dėl trečiosios sąlygos – šios naftos perdirbimo gamyklos sukurtos emisijos yra nereikšminga dalis viso pasaulio emisijų, todėl vargu ar palankiu teismo sprendimu bus sustabdytas klimato kaitos procesas ir ieškovo žala bus atlyginta (Somasundaram, 2015, p. 504). Vienas teisėjų teigė, kad šioje byloje nėra pagrindo taikyti švelnesnes *locus standi* sąlygas ir priimti ieškinį, kaip buvo padaryta *Massachusetts v. EPA* atveju, nes toje byloje valstija turėjo specialią procedūrinę teisę ir ypatingą valstijos statusą, todėl pagrįstai buvo taikomi švelnesni priežastingumo ir žalos atlyginimo galimumo reikalavimai, o šioje byloje tokių nuolaidų daryti nėra pagrindo (Somasundaram, 2015, p. 504).

Šis sprendimas nuliūdino tuos, kurie siekė kreiptis į teismą aplinkos apsaugos ar klimato kaitos proceso stabdymo tikslais, nes teismas iš esmės pasakė, kad *Massachusetts v. EPA* buvo labiau išimtis, o ne taisyklė, todėl kitiems panašiams ieškiniams bus taikomos griežtesnės *locus standi* sąlygos nei toje byloje. Bet reikia pripažinti, kad teismo sukurti standartai yra išties nerealistiški, pavyzdžiui, ieškovui norint patenkinti trečiąją sąlygą, reikėtų ginčyti tokį taršą reguliuojančios institucijos reguliavimą, kuris būtų reikšminga globalių emisijų dalis, tačiau institucijos labai retai priima tokius sprendimus (Somasundaram, 2015, p. 504). Taip pat yra beveik neįmanoma parodyti, kad palankus

sprendimas, kuriuo institucija būtų priversta imtis veiksmų, taip sumažintų klimato kaitos procesą, kad ieškovas išvengtų žalos ar ji būtų atitaisyta (Somasundaram, 2015, p. 504). *Massachusetts v. EPA* byloje EPA panašiai argumentavo, kaip teismas šioje byloje – neva teismo sprendimas iš esmės neturėtų jokio efekto klimato kaitos procesui, tačiau toje byloje teismas pasakė, kad tai neturi reikšmės, nes teismo sprendimu klimato kaitos procesas galėtų būti bent pristabdytas ir to pakanka, todėl nėra aišku, kodėl šioje byloje nebuvo vadovaujama tokiu pat mąstymu (Somasundaram, 2015, p. 506).

Viena iš galimų tokio argumentavimo priežasčių galėtų būti teismo bandymas apriboti privačių asmenų teisę kreiptis į teismą norint išvengti daugybės panašių ieškinių – jeigu bet koks asmuo galėtų kreiptis į teismą dėl bet kokių veiksmų, tiek valstybinių institucijų, tiek privačių įmonių, kurių rezultatas gali būti didesnės šiltnamio dujų emisijos, teismai būtų paskandinti po tokių ieškinių lavina. Tokį ekonomiškumu pagrįstą argumentavimą galima suprasti, tačiau problema ta, kad teismas negrindžia sprendimo ekonomiškumo principu, o teigia, kad privatus asmuo neturi teisės kreiptis į teismą dėl to, kad klimato kaita yra globalus reiškinys ir negalima objektyviai patvirtinti, jog būtent atsakovo emisijos yra atsakingos už ieškovo žalą. Taip pat yra nepriimtina galimybė teismo sprendimu įpareigoti atsakovą imtis veiksmų, dėl kurių sumažėtų emisijos ir, nors nežymiai, bet būtų pristabdytas klimato kaitos procesas, taigi laipsniškas progresas teismo netenkina, nes tokio įpareigojimo rezultatas vargu ar atitaisys atsakovo žalą. Bet ar toks argumentavimas teisingas? Ar neverta spręsti kaimynystėje esančios skurdo problemos, nes tokie veiksmai neišspręs milijonų skurde gyvenančių žmonių problemų? Matome, kad tokia teismo sukurta kartelė yra labai aukšta, todėl pavieniams asmenims iš esmės yra uždaromas kelias kreiptis į teismą dėl šiltnamio dujų emisijų mažinimo ir klimato kaitos problemos paliekamos spręsti įstatymo leidėjui ir vykdomajai valdžiai.

Aptarus 2007 metų *Massachusetts v. EPA* ir 2011 metų *Washington Environmental Council v. Bellon* bylas aiškėja *locus standi* įgijimo pagrindai ir klimato kaitos bylų tendencijos JAV, tačiau dėl objektyvumo reikėtų aptarti vieną iš naujausių klimato kaitos bylų ir įvertinti ar yra kokių nors rimtų teismų praktikos pokyčių, šiam tikslui pasiekti galima aptarti 2020 metų JAV apeliacinio teismo bylą *Juliana v. United States*.

Juliana v. United States

Šioje byloje ieškovai teigė, kad jeigu Jungtinių Valstijų federalinė valdžia toliau leis ir subsidijuos iškastinio kuro gavybą ir eksploatavimą, nukentės jų psichologinė sveikata, rekreaciniai interesai, paūmės sveikatos problemos ir bus sugadintas jų turtas. Dėl šių

priežasčių ieškovai reikalauja, kad teismas įpareigotų federalinę valdžią ne tik nustoti leisti ir subsidijuoti iškastinio kuro gavybą ir eksploatavimą, bet ir sukurti išsamų planą kaip bus mažinamos šiltnamio dujų emisijos (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 12). Apeliacinis Teismas šioje byloje taikė trinarį *locus standi* testą.

Buvo pripažinta, kad kai kurie ieškovai patyrė konkrečią ir individualizuotą žalą, kuri nėra spekuliatyvi ir hipotetinė. Viena ieškovė teigė, kad dėl vandens trūkumo ji buvo priversta palikti namus ir dėl to buvo atskirta nuo šeimos, kitas ieškovas teigė, kad jis turėjo ne kartą evakuotis iš savo pakrantėje esančių namų dėl potvynių (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 18). Reikia pažymėti, kad teisė kreiptis į teismą asmenims nepripažįstama, jeigu jie tvirtina, kad dėl klimato kaitos proceso jie galbūt patirs žalą ateityje (esminis žodis „galbūt“, taip pat žala turėtų būti konkreti). Atsakovė federalinė valdžia tvirtino, kad ieškovų žala nėra individualizuota, nes klimato kaita paveikia visus žmones, tačiau teismas atmetė tokį argumentavimą, nes nesvarbu, kiek žmonių patyrė žalą, svarbu tai, kad ieškovo žala yra konkreti ir asmeninė (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 19).

Teismas taip pat pripažino, kad tarp ieškovo patirtos žalos ir atsakovo veiksmų yra priežastinis ryšys, nepriklausomai nuo to, kad priežastinėje grandinėje yra ne viena, bet keletas grandžių, svarbiausia, kad ši grandinė nebūtų hipotetinė. Jungtinės Valstijos yra atsakingos už reikšmingą dalį globalių emisijų (15 procentų) ir 25 procentai iškastinio kuro yra išgaunama federalinės valstijos žemėse ir federalinės valdžios nuomos sutartys ir subsidijos, skirtos iškastinio kuro gavybai, reikšmingai prisideda prie visų emisijų, todėl yra pagrindas teigti, kad ieškovų patirta žala iš dalies atsirado ir dėl atsakovo veiksmų (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 20). *Washington Environmental Council v. Bellon* byloje teismas pareiškė, kad objektyviai negalima parodyti, kad naftos perdirbimo gamyklų sukuriamos emisijos yra atsakingos dėl ieškovų patirtos žalos, nes tokio dydžio emisijos yra nereikšmingos globaliame klimato kaitos kontekste. Atsižvelgdami į šį faktą, šioje byloje ieškovai ginčijo daugybę federalinės valdžios veiksmų, nuo subsidijų iki grėžimo leidimų, apimančių daugiau nei 50 metų, taip pat kitus tiesioginius valdžios veiksmus, tokia didžiulė skundžiamų federalinės valdžios veiksmų apimtis sukuria prielaidas atsirasti faktiniam kvorumui ar valdžios veiksmai nesukėlė ieškovui žalos (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 20). Taigi,

ginčydami daugybę federalinės valdžios veiksmų ieškovai įveikė *locus standi* testo antrąją sąlygą, kuri buvo esminė kliūtis *Washington Environmental Council v. Bellon* byloje.

Siekiant įvykdyti trečiąją sąlygą, ieškovai turėjo parodyti, kad teismo sprendimu žala gali būti atlyginta arba atitaisyta, šią sąlygą sudaro du elementai: 1) iš esmės tikėtina, kad teismas gali žalą atitaisyti ar atlyginti, 2) tokio reikalavimo patenkinimas yra teismo galioje (Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*, p. 21). Ieškovai reikalavo, kad federalinė valdžia būtų įpareigota sukurti išsamų planą mažinti emisijas ir taip sustabdyti arba sulėtinti klimato kaitą. Teismas pareiškė, kad ieškovo žala gali būti atlyginta tik tuo atveju, jeigu federalinė valdžia imsis labai plataus masto veiksmų, kurie radikaliai pakeis energetikos sektorių ir neutralizuos visos šalies poveikį klimatui, tik šie veiksmai efektyviai sustabdys klimato kaitą, tačiau teismas neturi jurisdikcijos tokiu mastu įpareigoti federalinės valdžios, tai gali padaryti tik įstatymų leidžiamoji valdžia. Kitaip tariant, jeigu teismas nuspręstų patenkinti ieškovo reikalavimą ir įpareigotų federalinę valdžią atlyginti žalą tokiu būdu, koku reikalauja ieškovas, būtų pažeistas valdžių padalijimo principas. Dėl šių priežasčių ieškovo reikalavimas yra nepriimtinas, nes nepatenkinama trečioji *locus standi* sąlyga.

Massachusetts v. (EPA) sužinojome, kad ši byla nebuvo revoliucinė *locus standi* klausimu JAV, nors buvo pripažinta, kad Masačusetso valstija patirs žalą dėl klimato kaitos ir turi ypatingą procedūrinę teisę ginčyti EPA veiksmus, kitose bylose teismas pripažino, kad ši byla yra išimtis ir švelnesni *locus standi* testo reikalavimai privatiems asmenims nebus taikomi. *Washington Environmental Council v. Bellon* parodė, kad priešastingumo reikalavimui įgyvendinti reikia įrodyti, kad ginčijami atsakovo veiksmai turėjo reikšmingą įtaką klimato kaitos procesui ir neužtenka teigti, kad reikalavimo patenkinimas, nors nesustabdys klimato kaitos, bet lems laipsnišką progresą. *Juliana v. United States* ieškovai ginčijo daugybę teisės aktų, siekdami patenkinti priešastingumo reikalavimą, tačiau teismas pasakė, kad norimas žalos atlyginimas peržengtų teismo galios ribas, todėl teismo sprendimu siekiamas žalos atlyginimas yra neįmanomas. Aptarus šias tris esmines bylas, galima daryti išvadą, kad pavieniams asmenims per teismą siekti klimato kaitos reformų JAV yra sunkiai įgyvendinama realybė, kurios priežastis yra klimato kaitos globalus ir visuotinis pobūdis dėl kurio objektyviai negalima susieti patirtos žalos ir pažeidėjo veiksmų, o net ir juos formaliai susiejus, žalos atlyginimas būtų beveik neįmanomas dėl ribotos teismo jurisdikcijos.

2.2. *Locus standi* problematika klimato kaitos bylose Europos Sąjungos teismuose

Carvalho and others v. European Parliament and the Council

Šioje byloje ieškovai kreipėsi į Europos Sąjungos Bendrąjį Teismą ir ginčijo direktyvas, kuriomis ES užsibrėžė sumažinti šiltnamio dujų emisijas iki tam tikro 1990 metų lygio. Ieškovų teigimu, ES priiimti įsipareigojimai yra per mažai ambicingi siekiant sustabdyti klimato kaitą ir dėl tokių ribotų tikslų klimato kaita nėra valdoma, todėl yra pažeidžiamos ieškovų fundamentalios teisės (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos garantuojamos teisės į gyvybę, teisę dirbti ir kt.) ir jie patiria žalą tiek dabar, tiek ateityje. Atsakovai Europos Taryba ir Europos Parlamentas teigia, kad ieškovai nepatenkina *locus standi* sąlygų, kylančių iš Europos Sąjungos teismų praktikos, todėl neturi teisės ginčyti šių ES aktų teisme (*Carvalho and others v. European Parliament and the Council* [EUGC], Nr. T-330/18, [2019-05-08], ECLI:EU:T:2019:324). Europos Sąjungos Bendrasis Teismas (toliau – ESBT) taikė priimtino testą, kurio pagrindas yra SESV 263 straipsnio 4 dalis.

Kaip jau buvo minėta šio darbo pirmoje dalyje, asmuo gali ginčyti ES bendro (visuotinio) pobūdžio teisės taikymo aktą tik tuo atveju, jeigu ginčijamas aktas yra tiesiogiai ir konkrečiai su juo susijęs. Šios dvi sąlygos yra kumuliatyvios ir privalomos siekiant ginčyti bendro pobūdžio teisės taikymo aktus teisme. SESV 263 straipsnio 4 dalis numato teisę ginčyti bendro pobūdžio teisės taikymo aktus, jei tokie aktai yra adresuoti tiems asmenims, tačiau šiuo atveju skundžiami aktai nebuvo adresuoti ieškovams, todėl teismas turėjo nustatyti ar ginčijami aktai yra tiesiogiai ir konkrečiai susiję su ieškovais. Kadangi šios dvi sąlygos yra kumuliatyvios, teismas sprendė tik dėl ieškovo konkretaus suinteresuotumo ginčijamu teisės aktu.

Sprendamas ar ieškovas patenkino konkretaus suinteresuotumo reikalavimą teismas rėmėsi *Plaumann prieš Komisiją* byloje sukurtu šio reikalavimo interpretavimu, kuriame teigiama, kad asmuo yra konkrečiai suinteresuotas aktu, kai tas aktas „jiems taikomas dėl tam tikrų jiems būdingų savybių arba dėl tam tikros faktinės situacijos, kuri juos išskiria iš kitų asmenų, ir todėl juos individualizuoja taip pat kaip ir sprendimo adresatą“ (*Plaumann v. Commission*, [EUGC], Nr. 25/62, [1963-07-15], EU:C:1963:17). Ieškovai teigia, kad jie konkrečiai suinteresuoti ginčijamais aktais, nes yra pažeidžiamos jų fundamentalios teisės – nors šios teisės yra garantuojamos visiems asmenims, tačiau klimato kaitos poveikis ir dėl šio poveikio kylantys teisių pažeidimai yra skirtingi ir unikalūs kiekvienam asmeniui (*Carvalho and others v. European Parliament and the Council* [EUGC], Nr. T-330/18, [2019-05-08], ECLI:EU:T:2019:324). Teismas atmetė tokį argumentavimą, nes vien tai,

kad asmuo teigia, kad bendro pobūdžio teisės taikymo aktas pažeidžia aukštesnės galios teises (garantuojamas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos ir kitų dokumentų), nereiškia, kad ieškinys yra priimtinas, nebent toks aktas konkrečiai išskiria asmenį (*Carvalho and others v. European Parliament and the Council* [EUGC], Nr. T-330/18, [2019-05-08], ECLI:EU:T:2019:324). Teismas sutinka, kad klimato kaita gali paveikti kiekvieną asmenį individualiai, tačiau vien šis faktas nesuteikia asmeniui *locus standi* ginčyti bendro pobūdžio teisės taikymo akto, nes tokiu atveju kiekvienas asmuo turėtų teisę ginčyti tokius aktus nebūdamas juo konkrečiai suinteresuotas¹² (*Carvalho and others v. European Parliament and the Council* [EUGC], Nr. T-330/18, [2019-05-08], ECLI:EU:T:2019:324). ESBT pripažino, kad ieškovų reikalavimas nepatenkina priimtimumo sąlygų, todėl yra atmestinas.

Ieškovai visai neseniai padavė apeliacinį skundą ESTT, kuriame nurodė, kad ESBT nepagrįstai laikėsi *Plaumann* byloje nustatytos konkretaus suinteresuotumo taisyklės siauro interpretavimo. Jų manymu, toks ESBT sprendimas iš esmės reiškia, kad kuo daugiau ES teisės aktas paveikia žmonių, tuo galimybė sėkmingai kreiptis į teismą yra mažesnė. Ieškovai siekia, kad konkretaus suinteresuotumo reikalavimo interpretavimas būtų išplėstas tuo pagrindu, kad teismas klydo neatsižvelgdamas į kokią egzistencinę krizę pateko ieškovai. Kiekvieną asmenį, priklausomai nuo jo profesijos, amžiaus, sveikatos būklės klimato kaita paveikia unikaliai, todėl ieškovai prieštarauja teismui, kuris teigė, jog jų situacija nėra pakankamai unikali¹³, kad jie būtų pripažinti konkrečiai suinteresuoti ginčijamais aktais¹⁴.

Apeliaciniu skundu ieškovai iš esmės tikisi, kad ESTT pakeis jau nuo 1963 metų nusistovėjusį konkretaus suinteresuotumo interpretavimą. Toks tikslas yra ambicingas ir pakeisti tokį seną precedentą reikia svarių argumentų. Vienas iš esminių bruožų, skiriančių įstatymo leidžiamą ir teisminę valdžias yra teisėjų pagarba savo pirmtakų sprendimams – visi teisėjai turi jais vadovautis, o kiekvienas nukrypimas nuo jų turi būti pagrįstas ir objektyviai pateisinamas. Toks elgesys yra visiška priešingybė politinėje veikloje. Jeigu į

---

¹² 2017 m. kovo 17 d. išvadoje Arhuso konvencijos atitikties komitetas pareiškė, kad konkretaus suinteresuotumo taisyklės siauras interpretavimas pažeidžia Arhuso konvencijos nuostatas, kuriomis yra užtikrinama teisė į teismą aplinkos apsaugos klausimais: Prieiga per internetą: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2017/03/C32_EU_Findings_as-adopted_advance-unedited-version.pdf [žiūrėta 2021 m. balandžio 12 d.].

¹³ Vieni iš ieškovų yra šiaurės Europoje įsikūrusios samių bendruomenės nariai, jų teigimu klimato kaita kelia grėsmę jų pragyvenimui ir kultūros išlikimui, nes mažėja žvejybos ir gyvulių ganymo plotai, tačiau teismas nepripažino jų situacijos pakankamai unikalia, kad jie būtų pripažinti konkrečiai suinteresuoti ginčijamu ES aktu.

¹⁴ People's Climate Case [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://peoplesclimatecase.caneurope.org/> [žiūrėta 2021 m. sausio 22 d.].

parlamentą patenka nauja valdžia, kuri turi reikšmingų ideologijos skirtumų buvusiajai, tai vienas pirmųjų tokios valdžios darbų bus trinti ankstesniosios pasiekimus. Pakeisti nusistovėjusį teismo aiškinimą yra sunku, tačiau tai nėra neįmanoma, svarbiausias klausimas ar Europos Sąjungos Teisingumo Teismą tenkins ieškovų argumentai, kad klimato kaita juos paveikė pakankamai unikaliai, kad būtų galima konstatuoti jų konkretų suinteresuotumą bendro pobūdžio teisės taikymo aktu ir tokiu pagrindu pakeis nusistovėjusią *Plaumann* bylos praktiką¹⁵. Klimato kaitos bylų Europos Sąjungoje yra sąlyginai nedaug, 2020 metų duomenimis Europos Sąjungoje buvo 57 bylos, kai JAV buvo identifikuota 1213 tokių bylų (Setzer, Byrnes, 2020, p. 6)¹⁶. Ši byla yra viena pirmųjų ES ir kol kas svarbiausia ta prasme, kad puikiai iliustruoja kokia yra problema ginčijant su klimato kaita susijusius ES teisės aktus. Atsižvelgiant į tai, koks visame pasaulyje naujas reiškinys yra bylinėjimasis dėl aktyvesnių klimato veiksnių, gali kilti abejonių kokią sprendimą galutinai priims apeliacinis teismas šioje byloje, nors turint omenyje kaip griežtai Europos Sąjungos teismai laikosi konkretaus suinteresuotumo taisyklės, tikimybė, kad teismas pakeis nuomonę, yra nedidelė.

2.3. *Locus standi* problematika klimato kaitos bylose EŽTT

Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others

Ši byla yra viena didžiausių (nes atsakovai yra 33 šalys) klimato kaitos bylų pasaulyje ir taip pat kol kas viena sėkmingiausių, nes yra galimybė, jog EŽTT pripažins, kad pareiškėjai yra aukos Konvencijos 34 straipsnio prasme. Pareiškėjai šioje byloje yra jaunimas iš Portugalijos, kurie teigia, kad 33 atsakovių šalių valdžios nesiima tinkamų priemonių šiltnamio dujų emisijoms mažinti ir jeigu taip vyks toliau, Paryžiaus susitarime nustatytas kolektyvinis įsipareigojimas neleisti temperatūrai pakilti daugiau nei 1.5 laipsnių prieš industrinio lygio nebus įvykdytas. Pareiškėjų teigimu, dėl intensyvėjančio klimato kaitos poveikio Portugalijoje daugėja miško gaisrų (dėl miškų gaisro 2017 metais Portugalijoje žuvo daugiau nei 120 žmonių), taip pat jie kenčia nuo vis dažnėjančių karščio

---

¹⁵ *Plaumann* byloje nustatytą taisyklę buvo bandyta keisti *Jégo Quéré v Commission* byloje, kai ESBT pateikė naują konkrečiau suinteresuotumo bendro pobūdžio teisės aktu taisyklės interpretavimą, kuris skambėjo taip: „asmuo laikytinas konkrečiai susijusiu su bendrai taikomu Bendrijos teisės aktu, jei šiuo aktu jo teisinė padėtis paveikiama aiškiai ir tiesiogiai, suvaržant jo teises arba nustatant jam pareigas“, naujas interpretavimas turėjo palengvinti konkrečiau suinteresuotumo reikalavimo įgyvendinimą, tačiau Europos Sąjungos Teisingumo Teismas liko prie *status quo* ir paliko galioti *Plaumann* byloje suformuotą taisyklę (Tamavičiūtė, 2012, p. 55).

¹⁶ Dėl objektyvumo galima paminėti 2020 metų ESBT bylą, susijusią su klimato kaita - *EU biomass Plaintiffs v. European Union*. Ieškovai šioje byloje ginčijo ES aktą, kuriuo miškų biomasė yra pripažįstama kaip atsinaujinantis kuras. Ieškovų teigimu, šis aktas paskatins miškų kirtimą ir didesnę biomasės deginimą ir tai tik pagreitins klimato kaitos procesą. Šioje byloje ESBT rėmėsi ta pačia *Plaumann* byloje nustatyta taisykle ir pripažino, kad ieškovai nėra konkrečiai suinteresuoti skundžiamu bendro (visuotinio) pobūdžio teisės taikymo aktu, todėl neturi *locus standi* kreiptis į teismą.

bangų. Viena pareiškėja patyrė sunkius išgyvenimus, nes prie jų namų vyko didžiulis gaisras, kurio metu žuvo žmonės, taip pat jų sodas buvo pilnas pelenų. Kiti pareiškėjai teigė, kad dėl vis intensyvesnių karščio bangų jie negali praleisti daugiau laiko lauke, sportuoti, taip pat kai kurie ieškovai kenčia nuo kvėpavimo sutrikimų, kurie dėl karščio bangų paūmėjo¹⁷. Pareiškėjų manymu, buvo pažeistos jų Konvencijos garantuojamos teisės: teisė į gyvybę (2 straipsnis), teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (8 straipsnis) ir diskriminacijos draudimas dėl amžiaus (14 straipsnis).

Pareiškėjai teigia, kad jie atitinka aukos statusą pagal Konvencijos 34 straipsnį ir todėl turi teisę kreiptis į teismą. "Aukos" sąvoka EŽTT negali būti interpretuojama pernelyg siauriai ir laikui bėgant ji gali keistis. Parodyti, kad asmuo yra potenciali auka reikia pateikti įtikinamus įrodymus, kuriais remiantis galima būtų teigti, jog yra galimybė, kad dėl tariamo pažeidimo pareiškėjas gali patirti žalą. Vien įtarimo arba numanymo, kad tariamas pažeidimas sukels pareiškėjui žalą nepakanka pripažinti tokį asmenį auka. Pareiškėjų teigimu, jeigu klimato kaita vyks dabartiniu greičiu, jie toliau patirs žalą, kuri laikui bėgant tik didės¹⁸. Kyla klausimas ar šioje byloje pareiškėjai buvo tiek tiesioginės, tiek ir potencialios pažeidimo aukos, nes patirtas šokas dėl degančiuose miškuose mirštančių žmonių ir sveikatos suprastėjimo dėl dažnėjančių karščio bangų suponuoja žalą, kuri jau atsirado, ypač tuo atveju, jeigu šiuos reiškinius sukėlė klimato kaita ir tai yra mokslškai pagrįstas faktas, nors pareiškime buvo akcentuojama, kad pareiškėjai yra potencialios aukos (turbūt dėl to, kad potencialios aukos statusui parodyti yra mažesni reikalavimai).

Pareiškėjų teigimu, dabar jų patiriama žala yra tik dalis to, kas gali laukti ateityje ir tokiu būdu preliminariai anuliuoja atsakovų argumentą, kad jų kolektyvinės emisijos dabar nesugebėtų padaryti pareiškėjams žalos, nes svarbu tai, kad nevaldomos emisijos sukels katastrofą ateityje. Svarbu dar ir tai, kad būtent pareiškėjų gyvenamojoje vietoje (Portugalijoje) padaugėjo miško gaisrų ir karščio bangų ir tai mokslškai įrodyta, tad galima daryti prielaidą, jog hipotetinis pareiškėjas iš Lietuvos negalėtų teigti, kad kenčia nuo klimato kaitos sukeltų karščio bangų, nes vargu ar Lietuvoje tai dažnas reiškinys (nebent tai būtų pagrįsta moksliniais duomenimis), taigi tokiu atveju žala galimai būtų pripažinta tariama arba hipotetinė.

Taip pat pareiškėjai iš karto atkirto galimam atsakovų argumentui, kad nei vienos šalies individualios emisijos negali sukelti pažeidimų, dėl kurių paduotas skundas. Pagal EŽTT

---

¹⁷ Ši informacija yra nurodyta ieškovų pareiškime EŽTT. Prieiga per internetą: https://climate-laws.org/geographies/international/litigation_cases/youth-for-climate-justice-v-austria-et-al [žiūrėta 2021 m. sausio 23 d.], p. 6 – 13.

¹⁸ Ibid.

praktiką, nėra būtina įrodyti, kad yra priežastinis ryšys tarp pareiškėjo žalos ir atsakovo veiksmų, jeigu atsakovas galėjo imtis prevencinių priemonių užkirsti kelią ieškovo žalai atsirasti, bet jų nesiėmė¹⁹ (ši pareiga taip pat yra susijusi su tarptautinėje teisėje egzistuojančiu atsargumo principu). Tokiu argumentavimu rėmėsi ir Olandijos Aukščiausiasis Teismas *Urgenda* byloje²⁰. Tokia teismo praktika galbūt yra susijusi su tuo, kad EŽTT bylose viena iš šalių visada yra valstybė, todėl egzistuoja didžiulė galios nelygybė tarp pareiškėjo ir atsakovo, dėl to pareiškėjams tenka mažesnė įrodinėjimo našta nei įprastuose lygiavertio statuso asmenų ginčiuose. Dėl šių priežasčių pareiškėjai teigia, kad nors ir individualių šalių emisijų kiekis nėra pakankamas sukelti neigiamus klimato kaitos padarinius, dėl kurių būtų pažeistos pareiškėjų Konvencijos garantuojamos teisės, tačiau kolektyvinis tarptautinių įsipareigojimų dėl klimato kaitą sukeliančių šiltnamio dujų emisijų mažinimo nesilaikymas suponuoja žmogaus teisių pažeidimus²¹.

Ši byla yra vienintelė Europos didžiuosiuose teismuose, kuri turi realią galimybę laimėti ir reikšmingai sumažinti Europos šalių poveikį klimatui. Tokią sėkmę turbūt lemia tai, kad *locus standi* reikalavimų kartelė EŽTT nėra tokia aukšta kaip kituose teismuose: šioje byloje yra reali galimybė įrodyti, kad pareiškėjai turi aukos statusą pagal Konvencijos 34 straipsnį, taip pat priežastingumas nėra laikoma viena iš būtinųjų *locus standi* sąlygų, nes valstybės turi pareigą imtis visų įmanomų atsargumo priemonių, kad neatsirastų Konvencijos pažeidimų.

Šioje byloje viena iš atsakovių yra ir Lietuva, kurios vyriausybė, kaip ir kitų atsakovių vyriausybės, galės pasisakyti dėl to, ar pareiškėjai gali būti laikomi aukomis pagal Konvenciją. Kol kas dar nėra aišku kaip galutinai teismas pasisakys dėl pareiškėjų aukos statuso, dėl to dar anksti spręsti dėl bylos baigties.

---

¹⁹ Ibid.

²⁰ *Supra note 4.*

²¹ Ši informacija yra nurodyta ieškovų pareiškime EŽTT. Prieiga per internetą: <https://climate-laws.org/geographies/international/litigation/cases/youth-for-climate-justice-v-austria-et-al> [žiūrėta 2021 m. sausio 23 d.], p. 6 – 13.

3. Lyginamoji Europos Žmogaus Teisių Teismo, JAV ir Europos Sąjungos teismuose vyraujančių *locus standi* pagrindų analizė

Išanalizavus teorinius *locus standi* pagrindus pirmoje darbo dalyje ir atskleidus kaip jie pasireiškia konkrečiose klimato kaitos bylose antroje darbo dalyje, reikėtų pažvelgti iš toliau ir padaryti lyginamąją tyrinėtų jurisdikcijų *locus standi* praktikos analizę klimato kaitos klausimais. Taip pat bus siekiama nustatyti ar yra kokios bendros tendencijos teismams sprendžiant ar asmuo turi *locus standi* klimato kaitos bylose. Remiantis lyginamąja analize bus galima daryti apibendrinančias išvadas, nes pasirinktos bylos yra reprezentatyvios *locus standi* problematikai klimato kaitos bylose iliustruoti, panašių bylų yra daugiau, tačiau išvadoms padaryti užtenka išnagrinėtų bylų (nagrinėtoje EŽTT byloje dar nėra aiškus galutinis sprendimas, todėl išvados šiame darbe yra tik preliminarios, tačiau tai pirmoji tokio tipo klimato kaitos byla šiame teisme ir jame pirmą kartą bus sprendžiama dėl asmenų, nukentėjusių nuo klimato kaitos, aukos statuso). Lyginant neabejotinai bus gaunami įvairūs rezultatai, nes pasirinktos teismų jurisdikcijos yra skirtingų teisinių kultūrų, tačiau *locus standi* institutas turi vienodą prasmę tiek kontinentinėje, tiek anglosaksų teisės tradicijoje, todėl šio instituto interpretavimo palyginimas gali padėti atskleisti kodėl vienoje jurisdikcijoje klimato kaitos bylos gali būti sėkmingesnės nei kitose. Lyginimas bus atliekamas per JAV teismuose naudojamą *locus standi* įgijimo pagrindų testą, tai detaliau bus aptariama kitoje dalyje.

3.1. *Locus standi* įgijimo pagrindų klimato kaitos bylose lyginamoji analizė

Locus standi teoriniai pagrindai yra plačiausiai išvystyti JAV teismuose, jų nepatenkinęs ieškovas neturi galimybės kreiptis į federalinį teismą. Taip pat šioje jurisdikcijoje jie yra griežčiausi. Siekiant sėkmingai atlikti lyginamąją analizę, reikėtų pasirinkti per kokią prizmę bus analizuojami *locus standi* įgijimo pagrindai. Kadangi šie pagrindai labiausiai struktūriškai išplėtoti JAV teismų praktikoje, būtų prasminga analizę daryti šios jurisdikcijos reikalavimus lyginant su kitomis, tai yra, JAV teismuose naudojamą trinarį *locus standi* testą taikyti Europos Sąjungos teismams ir EŽTT.

Įgyti teisę kreiptis į teismą klimato kaitos bylose EŽTT reikia įrodyti, kad pareiškėjas yra arba tiesioginė, arba potenciali auka. Klimato kaitos bylų kontekste yra sunkiau parodyti, kad asmuo yra tiesioginė Konvencijos pažeidimo auka, todėl geriau siekti potencialios aukos statuso. Šiam statusui įgyti reikia parodyti, kad yra galimybė, jog dėl tariamo pažeidimo pareiškėjas patirs žalą ateityje. Tad užtenka teigti, kad dėl nevaldomų emisijų

žala atsiras ateityje, pavyzdžiui, hipotetinis pareiškėjas galėtų teigti, kad dėl klimato kaitos dažnėja miškų gaisrai, o kadangi jis gyvena šalia vis dažniau liepsnojančio miško, jis tampa potenciali auka (jeigu gyventų toli nuo miško, potencialios aukos statusas būtų ginčytinas, nes žala būtų tariama arba hipotetinė). Iš esmės tai nedaug kuo skiriasi nuo pirmojo reikalavimo JAV teismuose. Tokio hipotetinio pareiškėjo žala galėtų būti pripažinta konkrečia ir individualizuota (reikia prisiminti, kad *Juliana* byloje buvo pasisakyta, kad nesvarbu tai, kad klimato kaita paveikia visus žmones, svarbiausia, kad žala būtų konkreti ir asmeniškai ieškovui). Taip pat tokia žala būtų tiek reali, tiek neišvengiama, turint omenyje tai, kad dėl klimato kaitos galintis kilti pavojus yra moksliskai pagrįstas ir JAV teismuose pripažįstamas.

Esminis skirtumas tarp JAV ir EŽTT *locus standi* kontekste pasireiškia tuo, kad EŽTT byloje *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* galbūt nebus reikalaujama parodyti priešastingumo tarp ieškovo žalos ir atsakovų veiksmų, nes valstybės turi vadovautis iš tarptautinės teisės kylančiu atsargumo principu, kuris reikalauja, kad šalys turi imtis visų atsargumo priemonių mažinti šiltnamio dujų emisijas, taip siekiant valdyti klimato kaitos procesą ir užkirsti kelią žalai atsirasti. JAV teismuose priešastingumas yra būtina sąlyga įgyti *locus standi*, pavyzdžiui, *Washington Environmental Council v. Bellon* teismas atmetė ieškovų ieškinį būtent šiuo pagrindu, nes pripažino, kad atsakovų emisijos nesukėlė ieškovų žalos, kuri pasireiškė negalėjimu mėgautis Vašingtono gamta, kuri nyksta dėl klimato kaitos. Tokia pati situacija yra dėl trečiosios sąlygos *locus standi* įgyti JAV teismuose. Šis pagrindas numato, kad palankiu ieškovui teismo sprendimu žala gali būti atlyginta. EŽTT tokio reikalavimo formaliai nėra, bet jeigu teismas suteiks pareiškėjams aukos statusą ir priims nagrinėti bylą (kas yra įmanoma, jeigu teismas argumentuos panašiai kaip Olandijos Aukščiausiasis teismas *Urgenda* byloje, kurioje sprendimas buvo priimtas remiantis EŽTT praktika ir konstatuotas Konvencijos pažeidimas) tai reikštų, kad reikalavimo patenkinimas yra teismo galioje.

Europos Sąjungos teismuose pagrindas įgyti *locus standi* klimato kaitos bylose yra susijęs su tuo, kad ieškovai, skundžiantys bendro (visuotinio) pobūdžio teisės taikymo aktus, turi parodyti, kad jie yra tiesiogiai ir konkrečiai jais suinteresuoti. JAV teismų praktikoje šis reikalavimas labiausiai koreliuotų su pirmąją *locus standi* testo sąlyga, kuri yra susijusi su žalos individualumo kriterijumi. Kad Europos Sąjungos teismai priimtų tokio pobūdžio ieškinį, jis turi pereiti *Plaumann* byloje nustatytą testą, kuris reikalauja, kad asmuo ar jų grupė būtų „unikaliai“ paveikta ginčijamu aktu. *Washington Environmental Council v. Bellon* teismas pripažino, kad ieškovų patirta žala buvo pakankamai individualizuota – nors

dėl klimato kaitos prastėjančia Vašingtono gamta negalės mėgautis ne tik ieškovai, tai nereiškia, kad jų patirta žala nėra konkreti ir asmeniška. Kitaip tariant, klimato kaita rekreacinių lūkesčių prasme paveiks visą Vašingtono bendruomenę vienodai, tačiau ieškovų patirta žala vis tiek patenkina pirmąją sąlygą. Kitaip yra Europos Sąjungos teismuose – kad įgyti *locus standi* reikia parodyti, kad klimato kaita turėjo asmeniui unikalų poveikį, tačiau iš esmės niekam neįmanoma atitikti šio kriterijaus, bent jau taip, kaip teismas jį interpretuoja (net samių bendruomenė, kuri yra įsikūrusi šiaurės Europoje ir kurios kultūra jau nyksta dėl klimato kaitos, nebuvo pripažinta kaip pakankamai unikali, kad įgytų *locus standi*).

Taigi, žalos individualumo sąlyga JAV koreliuoja su unikalios grupės reikalavimu, tačiau Europos Sąjungos teismuose taikomas *Plaumann* testas yra neperžengiama kliūtis klimato kaitos byloms, kitaip nei JAV teismuose, kuriuose nėra tokių griežtų individualios žalos standartų (nors kiti du testo reikalavimai JAV iš esmės atlieka tą patį darbą kaip ir *Plaumann* testas klimato kaitos byloms – nokautuoja jas net nenuskambėjus varpui).

Tokių unikalios grupės reikalavimų nėra ir EŽTT, pavyzdžiui, *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* viena pareiškėja teigė, kad ją psichologiškai sutrikdė faktas, kad miško gaisruose miršta žmonės, taip pat kitas pareiškėjas teigė, kad dėl intensyvesnių karščio bangų negalės ilgiau būti lauke, sportuoti. Akivaizdu, kad šie pareiškėjai nebus vieninteliai jų bendruomenėje, kurie bus sukrėsti dėl to, kad miško gaisruose miršta žmonės, taip pat ne jie vieni dėl karščio negalės sportuoti lauke, tačiau tai nereiškia, kad jie nepatyrė žalos.

Apibendrinant, labai griežti reikalavimai *locus standi* įgyti klimato kaitos byloje JAV ir ES teismuose iš esmės užkerta kelią tokiems ieškovams būti išgirstiems teisme, tik EŽTT yra pakankamai palankios sąlygos kreiptis į teismą dėl klimato kaitos sukeltos žalos atlyginimo. Nors *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* dar nėra priimtas joks galutinis sprendimas ir pareiškėjų aukos statusas dar nėra aiškus, todėl negalima užtikrintai teigti, kad byla bus sėkminga.

1 lentelė. *Locus standi* įgijimo pagrindų lyginimo rezultatai

Kriterijai / Jurisdikcija	JAV	ES	EŽTT
Žala	Užtenka rekreacinių, edukacinių, mokslinių ar	Asmenys turi būti „unikaliai“ paveikti teisės aktu. Labiausiai	Žala negali būti tariama arba hipotetinė

	estetinių interesų pažeidimų, kurie kilo dėl klimato kaitos (pvz., ieškovas negali mėgautis gamta, nes ji nyksta dėl didelių emisijų sukeltos klimato kaitos), dėl potvynių sugadintas turtas ir t.t.	koreliuoja su individualizuotos žalos reikalavimu JAV, tačiau ES teismuose aktu paveikto asmens žala turi būti tokia specifinė, kad joks kitas asmuo negalėtų jos patirti (ši sąlyga faktiškai neįgyvendinama)	
Priežastingumas	Turi būti ginčijamas didelės apimties teisinis reguliavimas, kuris turi reikšmingą įtaką klimato kaitai	Tokio reikalavimo nėra arba teismai šiuo klausimu nepasisako, nes ieškovai neparodė konkretaus suinteresuotumo teisės aktu.	Tokio reikalavimo nėra, nes valstybės turi vadovautis atsargumo principu
Teismo sprendimu žala gali būti atlyginta	Reikalavimo patenkinimas turi būti teismo jurisdikcijoje	Tokio reikalavimo nėra arba teismai šiuo klausimu nepasisako, nes ieškovai neparodė konkretaus suinteresuotumo teisės aktu.	Tokio reikalavimo EŽTT nėra (jeigu teismas pripažins ieškovams aukos statusą, tai šis reikalavimas bus faktiškai patenkintas)

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Išvados

1. *Locus standi* instituto prigimtis iš esmės lemia galimybės paduoti ieškinį dėl klimato kaitos sukeltos žalos ribojimą, nes su klimato kaita susiję ieškiniai dažnai turi *actio popularis* ieškinio požymių, o *locus standi* institutas yra skirtas tokiems ieškiniams riboti. Pagrindai įgyti *Locus standi* klimato kaitos bylose yra saviti kiekvienoje iš tirtų jurisdikcijų: JAV reikia pereiti trijų pakopų testą – būtina parodyti, kad ieškovas patyrė žalą, tarp jos ir atsakovo veiksmų yra priežastinis ryšys ir teismo sprendimu žala gali būti atlyginta. ES teismuose reikia įrodyti, kad klimato kaitos sukelta žala yra unikali tik ieškovams. EŽTT pareiškėjai turi parodyti, kad yra tiesioginės arba potencialios Konvencijos pažeidimo aukos.

2. Konkrečių klimato kaitos bylų tyrimas parodė, kad JAV teismuose didžiausias iššūkis ieškovams yra parodyti priežastingumą tarp žalos ir atsakovo veiksmų ir tai, kad jų reikalavimų patenkinimas yra teismo galioje. ES teismuose siauras konkretaus suinteresuotumo teisės aktu reikalavimo interpretavimas reiškia, kad klimato kaitos bylose ieškovams realiai neįmanoma parodyti, kad jų žala yra pakankamai unikali. EŽTT lankstesnis aukos statuso interpretavimas galimai sudaro palankesnes sąlygas reikšti klimato kaitos ieškinius.

3. Tirtų jurisdikcijų *locus standi* pagrindai klimato kaitos bylose turi panašumų (ypač asmenišką žalą reikalavimas), tačiau skirtingas šių pagrindų interpretavimas sukuria skirtingus rezultatus – dėl to tam tikros jurisdikcijos yra labiau palankios klimato kaitos byloms kelti: JAV ir ES teismuose galimybės labai ribotos, o EŽTT sąlygos yra palankesnės, tačiau reikia palaukti kokia bus šio teismo pozicija dėl ieškovų aukos statuso klimato kaitos bylose.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Europos Žmogaus Teisių Konvencija (1950). Europos Taryba, Europos Žmogaus Teisių Teismas.
2. Findings and recommendations of the compliance committee with regard to communication accc/c/2008/32 (part ii) concerning compliance by the european union. (2017). Aarhus Convention Compliance Committee, ACCC/C/2008/32(EU), Part II.
3. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (2012). Official Journal of the European Union, 12012E/TXT.

Specialioji literatūra:

4. Ahmadov, T. F. (2017). *The Right of Actio Popularis before International Courts and Tribunals* [interaktyvus], University of Oxford. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/ce60/334aa3c56fed343ed6e33d466039438c6fa7.pdf> [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].
5. Heri, Corina (2020 12 22) *The ECtHR's Pending Climate Change Case: What's Ill-Treatment Got To Do With It?* European Journal of International Law. Prieiga per internetą: <https://www.ejiltalk.org/the-ecthrs-pending-climate-change-case-whats-ill-treatment-got-to-do-with-it/> [žiūrėta 2021m. balandžio 05 d.].
6. Murauskas, D. (2015). *Instrumentalizmas teismų sprendimuose: argumentavimas įvertinus socialinius padarinius*. Disertacija, teisė, socialiniai mokslai, Vilniaus Universitetas. Vilnius.
7. Murombo, T. (2010). *Strengthening Locus Standi in Public Interest Environmental Litigation: Has Leadership Moved from the United States to South Africa?* [interaktyvus], Law, Environment and Development Journal, Vol. 6, No. 2, p. 163. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1567382 [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].
8. Peel, J., Osofsky, H. M. (2015) *Climate change litigation. Regulatory Pathways to Cleaner Energy* [interaktyvus], Cambridge University Press. VU virtuali biblioteka, prieiga per internetą: https://virtualibiblioteka.vu.lt/prim-explore/search?query=any,contains,climate%20change%20litigation&tab=default_tab&se

[arch_scope=VU_IG_ALL&vid=VU&lang=lt_LT&offset=0](#) [žiūrėta 2021 m. vasario 22 d.]

9. Setzer, J., Byrnes, R. (2020) *Global trends in climate change litigation: 2020 snapshot*. [interaktyvus], Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science. Prieiga per internetą: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2020/07/Global-trends-in-climate-change-litigation_2020-snapshot.pdf [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

10. Stone, D. Ch. (2010). *Should Trees Have Standing? Law, Morality And The Environment* [interaktyvus], VU virtuali biblioteka. Prieiga per internetą: https://virtualibiblioteka.vu.lt/primo-explore/search?query=any,contains,should%20trees%20have%20standing&tab=default_tab&search_scope=VU_IG_ALL&vid=VU&offset=0 [žiūrėta 2021-01-26]

11. Somasundaram, N. (2015). *State Court Solutions: Finding Standing for Private Climate Change Plaintiffs in the Wake of Washington Environmental Council v. Belon*. *Ecology Law quarterly* 42, no. 2: p. 491-520 [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/43920954?seq=3#metadata_info_tab_contents [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

12. Tamavičiūtė, V. (2012). *Prejudicinis sprendimas dėl Europos Sąjungos teisės akto galiojimo*. Disertacija, teisė, socialiniai mokslai, Mykolo Romerio Universitetas. Vilnius. [interaktyvus], Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15979/Disertacija_Tamavi%C4%8Di%C5%ABt%C4%97.pdf?sequence=2&isAllowed=y [žiūrėta 2021 m. vasario 07 d.]

13. Thio S.M. (1971). *Locus standi and judicial Review*. [Interaktyvus], Singapore University Press. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=rnOfLA0dWBYC&oi=fnd&pg=PP19&dq=locus+standi&ots=o_8t_97Vnr&sig=qTwA8GdiR3A1uKGNn6wTFxLYFbM&redir_esc=y#v=onepage&q=locus%20standi&f=false [žiūrėta 2021 m. vasario 07 d.]

14. Council of Europe/European Court of Human Rights (2020). *Practical Guide on Admissibility Criteria* [interaktyvus] prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/admi_guide [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

15. Practical Law EU (2021). Actions for annulment under Article 263 of the TFEU by private parties before the General Court [interaktyvus] Thomson Reuters. prieiga per internetą: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-018-6881?contextData=%28sc.Default%29&transitionType=Default> [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

16. People's Climate Case [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://peoplesclimatecase.caneurope.org/> [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

Teismų sprendimai:

JAV teismų praktika:

17. Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1992 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Lujan v. Defenders of Wildlife*.

18. Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 2 d. sprendimas byloje *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*.

19. Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2013 m. spalio 17 d. sprendimas byloje *Washington Environmental Council v. Bellon*.

20. Jungtinių Valstijų Apeliacinio Teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Juliana v. United States*.

ES teismų sprendimai:

21. *Carvalho and others v. European Parliament and the Council* [EUGC], Nr. T-330/18, [2019-05-08], ECLI:EU:T:2019:324.

22. *EU biomass Plaintiffs v. European Union* [ESBT], Nr. T-141/19, [2020-05-06], ECLI:EU:T:2020:179.

EŽTT sprendimai:

23. *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others* [ECHR], No. 39371/20, [2020-11-30].

Kiti sprendimai:

24. Olandijos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje *Urgenda Foundation v. The Netherlands*

SANTRAUKA

Locus standi įgijimo pagrindai klimato kaitos bylose

Liudas Montvydas

Magistro darbe analizuojami *locus standi* įgijimo pagrindai klimato kaitos bylose EŽTT, JAV ir ES teismuose. Darbe nagrinėjamos svarbiausios klimato kaitos bylos šiose jurisdikcijose, taip pat yra atsižvelgiama į mokslininkų padarytas išvadas teisės doktrinoje. Pirmoje darbo dalyje yra nagrinėjami teoriniai *locus standi* įgijimo pagrindai kiekviename teisme, taip pat šiuos pagrindus siejant su klimato kaitos problematika. Antroje darbo dalyje yra tiriamos konkrečios klimato kaitos bylos ir analizuojama kaip teoriniai *locus standi* pagrindai, aptarti pirmoje darbo dalyje, yra taikomi teismų praktikoje. Šioje dalyje yra prieinama prie išvados, kad JAV ir ES teismų jurisdikcijose klimato kaitos bylos iš esmės neturi perspektyvos, kai EŽTT yra gana palankios sąlygos privatiems asmenims kelti tokias bylas. Trečioje darbo dalyje yra atliekama tiriamų jurisdikcijų lyginamoji *locus standi* pagrindų analizė, kurioje ieškoma bendrų sąlyčio taškų šiais klausimais. Šioje dalyje yra padaroma išvada, kad, nors yra panašumų, skirtingas šio instituto interpretavimas lemia tai, kad įvairiuose teismuose galimybės ieškovams sėkmingai pareikšti klimato kaitos ieškinius yra nevienodos.

SUMMARY

The grounds of acquiring *locus standi* in climate change cases

Liudas Montvydas

This master's thesis analyzes the basis of acquiring *locus standi* in climate change cases in ECtHR, US and EU courts. The paper seeks to examine the most important climate change cases in these jurisdictions, as well as takes into account the findings of legal scholars in legal doctrine. The first part of the paper examines the theoretical grounds for acquiring *locus standi* in each court, as well as linking these grounds to climate change issues. The second part of the paper investigates specific climate change cases and analyzes how the different theoretical basis of *locus standi* in each jurisdiction discussed in the first part of the paper is applied in actual cases. This section concludes that courts in the US and the EU are unlikely to grant *locus standi* to private plaintiffs seeking climate action, while plaintiffs in the ECtHR jurisdiction are in a relatively favorable position to bring such cases. The third part of the paper consists of a comparative analysis of the *locus standi* framework in

each jurisdiction, finding that there are certain commonalities between them. Nonetheless, this section concludes that, although there are similarities, the different interpretations of *locus standi* in each court means that the chances of plaintiffs successfully bringing climate action in different jurisdictions are completely different.